

KÖNYVTÁRI INTÉZET

KÖNYV
KÖNYVTÁR
KÖNYVTÁROS

2020/12

• TUDÁS • ÉLMÉNY • KAPCSOLAT •

könyvtárak.hu

- Könyvtári programajánló
- Kérdezd a könyvtárost!
- „Veszíts el egy könyvet!” játék
- Gyermekirodalmi ajánló
- Térképes könyvtárkereső
- MOKKA: könyvtári e-katalógus
- Tematikus digitális gyűjtemények
- Érdekességek

KÖNYVTÁRI INTÉZET

1827 BUDAPEST, BUDAVÁRI PALOTA F-ÉPÜLET | + 36 1 487-8680 | KINT@OSZK.HU

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

29. évfolyam 12. szám

2020. december

Tartalom

Műhelykérdések

- Drótos László – Németh Márton:** Egyedi mentésekre szolgáló webarchiváló szoftverek 3

Konferenciák

- Schlay Georgina:** Egy konferencia töredékei. MuseumDigit 2020 12

Kiállítás

- Benkéné Sándor Barbara Zita:** Mit keres a körömrészelő a lapok között? Könyvek, emlékek, történetek 17

Napló

- Borbé Levente:** Mit tehet egy iskolai könyvtáros, ha félig vagy egészen online van?
A csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium könyvtárosának online könyvtári tevékenysége a koronavírus-járvány idején 21

Perszonália

- Kereszturi József:** In memoriam Bertók László (1935–2020) 27

Könyv

- Bényei Miklós:** Interdiszciplináris megközelítések. Tanulmányok Barátné Hajdu Ágnes tiszteletére (*Információközzvetítés és közösségépítés: multifunkciós könyvtári hálózatok. Szerk. Kiszi Péter és Németh Katalin*) 30
- Bényei Miklós:** Éger Gábor díjnyertes OTDK-dolgozata: Eszéki T. István könyv-hagyatéka (*Éger Gábor: Eszéki T. István könyvhagyatéka: a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtárában*) 38
- Fejős Edina:** Biblioterápiás képzés Szentendrén – egy jól működő modell (*A biblioterápia közelről. „A szentendrei modell”. Szerk. Bartos Éva*) 42
- Pogány György:** Eszterházy Károly kulturális hagyatéka (*Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről. Szerk. Dinnyés Patrik, Nagy Andor*) 47

From the contents

- László Drótos – Márton Németh:* Web archiving softwares for custom backups (3)
Georgina Schlay: Fragments of a conference. MuseumDigit 2020 (12)
Barbara Zita Benkéné Sándor: Why is a nail file between the book pages? Books, memories, stories (17)

Cikkeink szerzői

Benkéné Sándor Barbara Zita, a makói József Attila Városi Könyvtár és Múzeum könyvtárosa; *Bényei Miklós*, a Debreceni Tudományegyetem Informatikai Kara Könyvtárinformatika Tanszékének ny. egyetemi tanára; *Borbé Levente*, a csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium könyvtárosa; *Drótos László*, az OSZK webarchiváló projektjének témafelelőse; *Fejős Edina*, az MTA Könyvtár és Információs Központ osztályvezető-helyettese, biblioterapeuta; *Kereszturi József*, a Pécsi Városi Könyvtár ny. igazgatója; *Németh Márton*, az OSZK Webarchiválási Osztályának webkönyvtárosa; *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár és Közösségi Ház ny. könyvtárigazgatója; *Schlay Georgina*, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár muzeológusa

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton, Rózsa Dávid, Szeifer Csaba

Szerkeszti:

Tóth Béla István

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3797; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: ki.oszk.hu/3k, epa.oszk.hu/3k, facebook.com/konyvkonyvtarkonyvtaras

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítótérv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Emberi Erőforrások Minisztériuma

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU ISSN 1216-6804 (Nyomtatott)

HU ISSN 2732-0375 (Online)

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Drótos László – Németh Márton

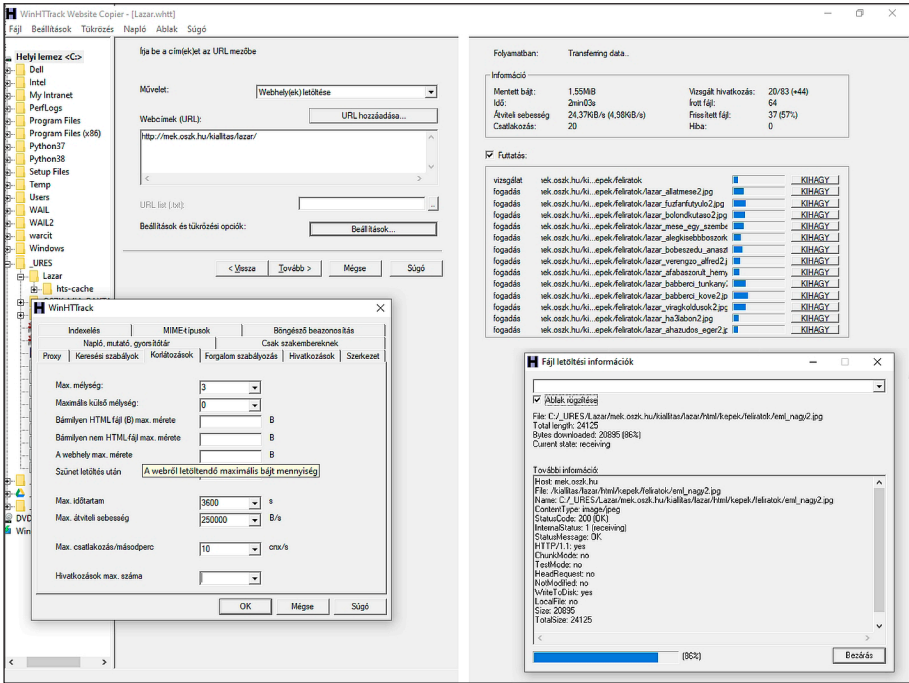
Egyedi mentésekre szolgáló webarchiváló szoftverek

A nemzeti vagy nemzetközi szintű webarchívumok többnyire olyan, nagy tömegű tartalom letöltésére alkalmas, automatikus működésű szoftverrobotokat használnak, mint amilyen az Internet Archive által kifejlesztett *Heritrix*. Viszont az elsősorban még a hagyományos webre optimalizált *Heritrix* nem igazán jó a modern, dinamikusan generált, esetleg a felhasználó közreműködését is igénylő honlapok vagy a közösségi média archiválására. Továbbá sokszor nem a tömeges webtartalom letöltése a cél, hanem csak egy-egy webhelyet vagy adott weboldalt szeretnénk lementeni. Cikkünkben ilyen feladatokra alkalmas ingyenes szoftvereket mutatunk be, amelyek személyes vagy kisebb intézményi archívumokhoz egyaránt hasznosak lehetnek.

HTTrack

A teljes nevén *HTTrack Website Copier* a *Heritrix*nél is régebbi, nyílt forráskódú program, 1998 óta egészen 2017 áprilisáig fejlesztgette egy francia informatikus, Xavier Roche. Windows, macOS, Linux és Android rendszerekre egyaránt telepíthető, a felülete pedig magyarra is állítható. A robot működését sokféle paraméterrel szabályozhatjuk, egy szövegfájlban akár több kiinduló URL-címet is megadhatunk neki, a letöltési folyamatot is figyelemmel kísérhetjük, és akár közbe is avatkozhatunk.

A *HTTrack* folytatni tudja a megszakadt letöltéseket, illetve frissíteni is lehet vele egy korábbi mentést, de időgépfunkció nincs benne, vagyis a letöltött weboldalak korábbi állapotait nem őrzi meg automatikusan. A fájlok egy map-

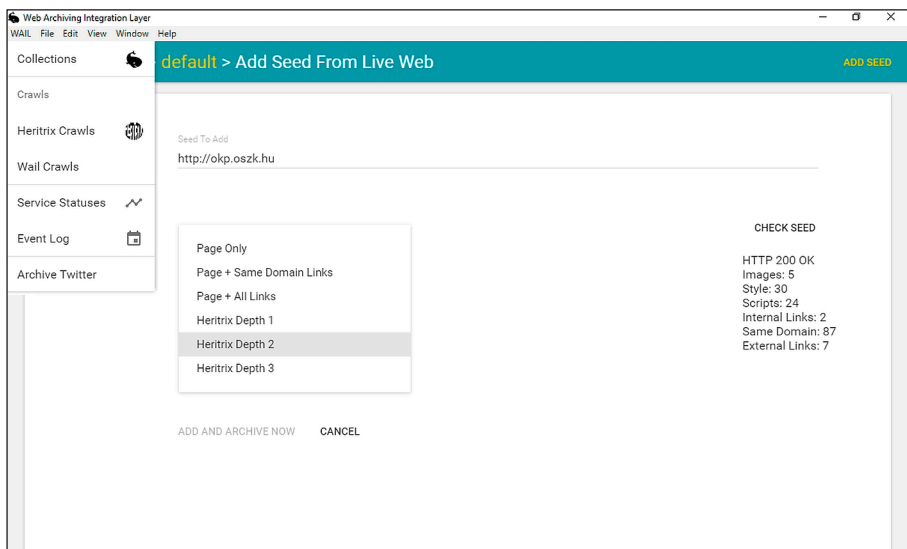
A HTTrack Windows alatti grafikus felületének két részlete: a paraméterező és a letöltést monitorozó ablakok

pastruktúrába kerülnek, a weboldalakban és a scriptekben talált belső hivatkozásokat relatív, helyi linkekre alakítja át, így a lementett tartalom internetkapcsolat nélkül is böngészhető. Szolgáltatófelületet nem tartalmaz ugyan, de ha a program által létrehozott előtét oldalt és fájlrendszert feltöltjük egy webszerverre, akkor egy helyi vagy nyilvános szolgáltatást is kialakíthatunk. A *Warcit* nevű segédprogrammal pedig WARC-formátumra konvertálhatjuk az archivált anyagot, ami már egy hosszú távon is megőrizhető, szabványos állomány. Érdekes még megemlíteni, hogy az 1996 óta működő ausztrál nemzeti webarchívum saját fejlesztésű PANDAS rendszerébe (PANDORA Digital Archiving System) a HTTrack programot építették be annak idején letöltő eszközként.

WAIL

A *Web Archiving Integration Layer* egy több eszközt integráló, Windows, macOS és Linux alatt is futtatható grafikus felület egyes weboldalak vagy webhelyek kis mélységű letöltéséhez, gyűjteményekbe szervezéséhez és visszanezéséhez. Az amerikai Old Dominion University webtudománnyal és digitális könyvtárakkal foglalkozó kutatócsoportja egyik projektjének keretében fejlesztették ki 2015 és 2017 között. Létezik egy *újabb verziója* is, amelyet 2019-ben frissítettek utoljára, de ebben kevesebb funkció van. Az eredeti WAIL a Heritrix robotját és a *PyWeb*

megjelenítőt kombinálta össze, de utólag belekerült a Chrome böngészőn keresztül való letöltés lehetősége is („Page” opció), amivel a komplexebb, sok JavaScriptet használó weboldalak jobb minőségben archiválhatók.

A WAIL főmenüje és az archiválás indítására szolgáló aloldala

Érdekeség, hogy van benne egy Twitter-modul is. Ezzel az általunk megadott csatornákon megjelenő híreket menthetjük folyamatosan, maximum 10 órán keresztül. Az eltárolandó tweetek szavak vagy hashtagek szerint szűrhetők is. Mindegyik beépített archiváló eszköz WARC-fájlokba ment, a mentések részgyűjteményekbe rendezhetők, és visszanezhetők egy böngészővel. A program használata nagyon egyszerű, de egyben ez az egyik hátránya is, mert túl kevés paraméterezési és metaadatolási lehetőséget biztosít. A másik hibája, hogy néha többször is el kell indítani, mire minden komponens rendesen elkezd futni a háttérben. A WAIL által létrehozott WARC-fájlokat egy webszerverre feltöltve, és a PyWb-vel leindexelve egy kisebb helyi szolgáltatást is ki lehet alakítani.

Brozzler

A *Brozzler* a *browser* és a *crawler* szavak összevonásából kapta a nevét, mely egyben a működését is kifejezi: a Chrome böngésző motorját kombinálták össze egy olyan robottal, ami követni tudja a weboldalakban talált linkeket. Belepítették továbbá a *youtube-dl* videóletöltőt is, így kiválóan alkalmas például hírportálok vagy webkettes szolgáltatások archiválására, mert nemcsak felépíti és végiggörgeti az oldalakat, hanem a beágyazott videókat is megpróbálja elindítani és lementeni. A Brozzlert 2016-ban mutatta be az Internet Archive az International Internet Preservation Consortium (IIPC) éves konferenciáján, mint egy újgenerációs

webarchiváló eszközt. Azóta beépítették az előfizetős *Archive-It* szolgáltatásba, és ezt használja az Internet Archive *Save Page Now* funkciója is, amellyel bárki archiválhat egy weboldalt. A program Linux alatt használható, és már a telepítése sem egyszerű. Az aratások paraméterezéséhez nincsen grafikus felület, csak az éppen futó, illetve már lezárult mentések nézhetők meg egy weblapon.

Brozzler Dashboard

Home

Brozzler

Services

Brozzler Workers

role	host	pid	load	first heartbeat	last heartbeat
brozzler-worker	mia	1726	0	Thu, 10 Dec 2020 23:05:44 GMT	Thu, 10 Dec 2020 23:05:44 GMT

Jobs

id	status	started	finished	# of seeds
blikk_napi_38	FINISHED			1
blikk_napi_37	FINISHED			1
blikk_napi_36	FINISHED			1
blikk_napi_35	FINISHED			1
blikk_napi_34	FINISHED			1
blikk_napi_33	FINISHED			1
blikk_napi_32	FINISHED			1
blikk_napi_31	FINISHED			1
blikk_napi_30	FINISHED			1
24_napi_13	FINISHED			1

Jobless Sites

Lezárult aratások listája a Brozzler „műszerfalán”

A robot viselkedését egy YAML-formátumú szövegfájlban tudjuk konfigurálni, majd ezt a fájlt kell megadnunk a Brozzler parancsmódu indításakor paraméterként. Mivel minden oldal előbb betöltődik a böngészőbe, majd egy script végiglapozza, hogy azok az elemek is letöltődjenek, amelyeket csak görgetéskor küld el a webszerver, ezért a Brozzler jóval lassabb, mint a Heritrix vagy a HTTrack robotja, viszont az eredmény sokkal jobb tud lenni. Ez is WARC-formátumban ment, de megjelenítő modul nincs beleépítve.

Webrecorder és Conifer

A korábbiakban már szó esett arról, hogy aratórobotok segítségével lehet igazán hatékonyan a statikus webtartalmat begyűjteni. A számítógépes világháló fejlődésével azonban a honlapok szerkezete komplexebbé vált, egyre több programkomponens összjátéka szükséges a tartalom és a dizájn helyes megjelenítéséhez. Ezt a bonyolultsági szintet számos esetben a robotok konfigurálásával már nem

lehet lekövetni. Arról nem is beszélve, hogy sok olyan közösségimédia-platform és egyéb online ökoszisztéma jelent meg, melyek aratásával a „buta” robotok egyáltalán nem tudnak megbirkózni. Erre a kihívásra is kínálóznak azonban megoldások. Az alapelgondolás az, hogy ha úgyis böngészőprogramot használunk a webes tartalmak megtekintésére, vessük azt be archiválási célra is. A Google által fejlesztett Chrome felszíne alatt egy *Chromiumnak* nevezett böngészőmotor található, melyre számos egyéb felületet is ráépítettek már, például a Microsoft Edge böngészőt. A Chromiumra nemcsak egy hagyományos böngészőfelületet illeszthetünk rá, hanem olyan programokat is, amelyek az általunk megnézett tartalmak archiválására használhatók. Sőt arra is van mód, hogy ne is legyen egyáltalán grafikus felület, csak egy parancssorból vezérelhető szolgáltatás, mely az archiválást a böngészőmotoroknál küldött parancsokkal hajtja végre. Persze az archivált tartalom megjelenítéséről is gondoskodni kell, tehát olyan szoftvekre is szükség van, amelyek kiveszik a többnyire tömörített WARC-formátumban tárolt archívumi egységekből a megfelelő fájlokat és összeállítják belőlük a weboldalakat. A továbbiakban két olyan archiváló programot mutatunk be, amelyek egy böngészőmotorra épülnek, és van bennük visszanevező funkció is.

A *Webrecorder* eredetileg egy ingyenesen és akár regisztrálás nélkül is használható online szolgáltatás volt a webrecorder.io címen, melyet a Rhizome nevű non-profit szervezet hozott létre 2016-ban. Minden regisztrált felhasználó kapott egy bizonyos mennyiségű tárhelyet és napi letöltési korlátot. Az online felületen kiválaszthatta, hogy milyen típusú böngésző funkcióit szeretné emulálni, majd megadta az archiválandó webhely URL-címét, betöltődött a kezdőlap, s elindult a kiválasztott böngésző segítségével a végigkattintott oldalak és médiafájlok mentése. Leginkább ahhoz hasonlít ez, mint ahogyan régen televízióadásokat rögzítettünk videomagnóval. Korábban tartozott hozzá egy PC-re telepíthető program is *Webrecorder Player* néven, amellyel a felhőben levő tárhelyről letöltött WARC-fájlokat a saját gépünkön is vissza lehet nézni.

Tulajdonképpen a rendszer működése napjainkban is az előbb felvázolt elveken alapul. Időközben azonban a videomagnó-funkcióhoz kifejlesztésre került egy Windows, macOS és Linux alatt is futtatható változat *Webrecorder Desktop* néven. Az online és az asztali verzió fejlesztése elvált egymástól: a *Webrecorder* nevet ez utóbbi viszi tovább, a felhőszolgáltatást a New York-i Metropolitan Múzeum által vezetett nonprofit múzeumi konzorcium működteti *Conifer* néven, a *Webrecorder Player* pedig az asztali verziót továbbfejlesztő csapat teljesen újírta, és átnevezte ReplayWeb.Page-re.

A *Conifer* és a *Webrecorder* felülete és funkcionalitása tehát nagyon hasonlít egymáshoz, de tapasztalataink szerint a különféle közösségimédia-platformok nem ugyanolyan hatékonysággal és minőségben archiválhatók a kétféle eszközzel, s a sebességben is jelentős különbségek vannak. A *Conifer*-ben, mint már korábban említettük, beállítható, hogy milyen típusú és képességű böngészőt

Egy blogoldal archiválása a Conifer automatikus görgetőfunkciójával

szeretnénk az archiváláshoz használni. A Webrecorderben erre nincs mód, mert csak egyféle Chromium-alapú böngészőmotor áll a rendelkezésünkre. Viszont ennél tudunk mobil böngészőt is emulálni, tehát a kifejezetten mobileszközökre fejlesztett, illetve azokra optimalizált webtartalmak mentésére is lehetőségünk van. A Webrecorderben a „Preview” gombbal a böngészési folyamatot még az archiválás megkezdése előtt el lehet indítani, így például előzetesen be tudunk jelentkezni felhasználónevet és jelszót igénylő szolgáltatásokba úgy, hogy az azonosító adatok nem lesznek a WARC-fájlban eltárolva.

Egyre több olyan webhely van, amelyeknél a tartalom folyamatosan töltődik le a szerverről, ahogyan a felhasználó lefelé görgeti az oldalt (például egyes blogszolgáltatások, hírportálok és közösségi platformok). Ezt az emberi interaktivitást próbálja szimulálni az „Autopilot” nevű funkció, melyet mindkét rendszerbe beépítettek. Az automatikus görgetés mellett az Instagram-, a Twitter-, a Facebook-, a YouTube-, a SlideShare- és a SoundCloud- oldalak esetében további műveleteket is tud ez a „robotpilóta”, például megnyitja az egyes posztokat, betölti az összes kommentet és az azokra írt válaszokat, elindítja a videókat stb. A gyakorlatban sajnos – különösen a Facebook esetében – ez a megoldás csak korlátozott eredménnyel jár. A nagy platformokat állandóan továbbfejlesztik, módosí-

tanak a felületen, ezért időről-időre hozzá kellene illeszteni az Autopilot scriptjeit ezekhez a változtatásokhoz. E cikk írásakor például a Coniferben a Facebook-oldalakon csak az automatikus görgetés választható, de az is szinte azonnal lefagy. Egy másik probléma, hogy a nagy méretű weblapoknál a böngésző egy idő után kifut a memóriából, illetve az archiválás közben használt gyorsítótárhelyből, ez is okozhatja az automatizált görgetés leállását.

Az egyes *session*ök, vagyis munkamentek gyűjteményekbe rendezhetők, megjegyzésekkel láthatók el, a fontosabb oldalak kiemelhetők listákba, a Conifer esetében nyilvánossá is tehető, továbbá letölthetők WARC-formátumban, és per-sze törölhetők is, akár egyenként, akár gyűjtemény szinten. Mindkét rendszerbe beleintegrálták a visszanező funkciót is és arra is van lehetőségünk, hogy más programokkal készített WARC-fájlokat feltöltsünk visszanezés céljából az online Conifer-fiókunkba, vagy megnyissunk a Webrecorder programmal.

ReplayWeb.Page

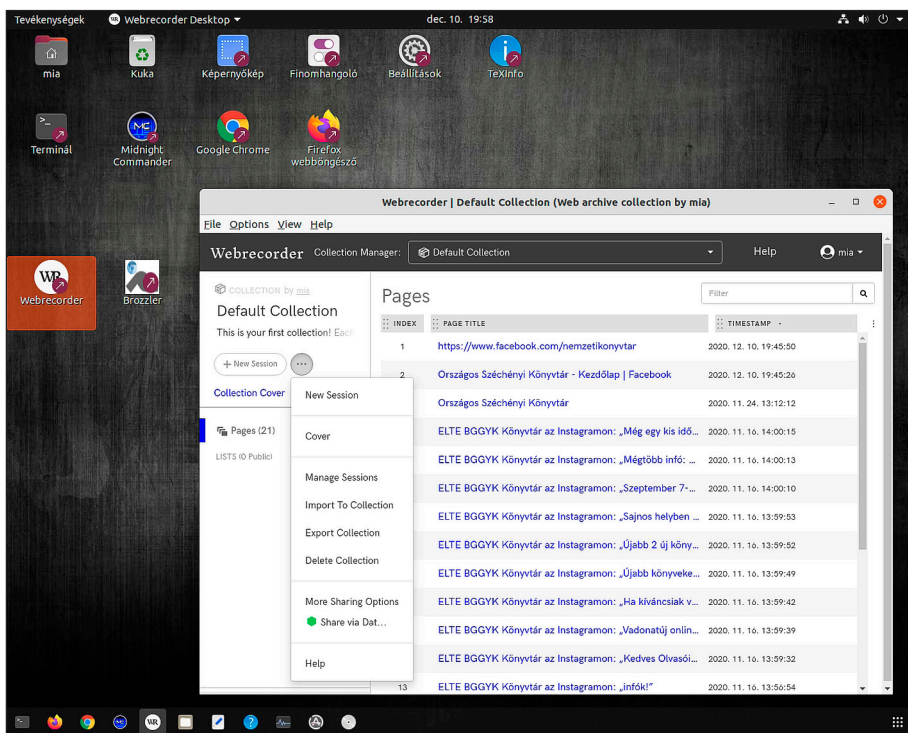
Az archiváló rendszerekbe beépített megjelenítőknél funkciógazdagabb és esetenként jobb eredményt produkál a Webrecorder Player utóda, a kifejezetten a WARC-fájlok nézegetése céljából kifejlesztett *ReplayWeb.Page* program, amely online szolgáltatásként és telepíthető alkalmazásként is használható. Ami

Egy Wikipédia-szócikket tartalmazó WARC-fájl visszanezése a ReplayWeb.Page-ben

az igazi hozzáadott értékét adja a programnak, az az archivált tartalom böngészésén túl az, hogy a WARC-konténerben található fájlokak többféle szempontból elemezni is lehet vele, és azok külön-külön is megnézhetőek. Tud például fájltypus és domainnév szerint is szűrni, s ily módon meg lehet vizsgálni, hogy milyen tartalmi elemeket sikerült lementeni. Hátránya, hogy egyszerre csak egy WARC-állományt tud leindexelni majd megnyitni, így egy teljes webarchívum szolgáltatófelületként nem használható, ellentétben a már korábban említett PyWb-vel.

Virtuális gép

2020 nyarán tesztelési és oktatási célokra összeállítottunk egy virtuális gépet, amivel Windows alatt lehet Ubuntu Linux rendszert futtatni, s így olyan archiváló szoftvereket is ki lehet próbálni, amelyek Windows alatt nem, vagy nem elég hatékonyan működnek. Ennek a megoldásnak további előnye, hogy nem kell két operációs rendszer telepítésével bajlódni ugyanazon a PC-n, illetve a számítógépünkben levő erőforrásokat az általunk kívánt arányban megosztva, párhuzamosan használható a két rendszer. Mi az Oracle *VirtualBox* szoftverét választottuk ki erre a célra, ami szintén egy ingyenes program. A Linux alaprendszerre tele-

A Webrecorder Desktop futtatása az Ubuntu rendszerű virtuális gépen

pítettük a cikkünkben ismertetett Brozzlert és a Webrecorder Desktop alkalmazást (ami Linuxon sokkal gyorsabb, mint a Windows alatti változata), továbbá a PyWb megjelenítőt, a PyWb és a Brozzler által használt Python környezetet, a RethinkDB adatbázis kezelőt, valamint a Chrome és a Firefox böngészőket, a Midnight Commander fájlkezelőt, és néhány más hasznos segédprogramot is kitéttünk az asztalra.

A virtuális gép egyetlen 40 GB-os fájlban tölthető le egy felhőtárhelyről, két kis segédfájllal együtt, így egy komplett, előzetesen beállított tesztkörnyezetet tudunk az érdeklődők részére rendelkezésre bocsátani, akiknek elég csak a VirtualBoxot feltelepíteni, majd hozzáadni ahhoz a letöltött virtuális gépet. Szintén egy előre telepített virtuális gép formájában lehet tesztelni a *Web Curator Tool* nevű keretrendszer, ami a Heritrix robotjának vezérlésére szolgál és akár egy nagyobb intézményi webarchívumot is lehet vele menedzselni. A *Web Curator Toolt* 2006-ban a National Library of New Zealand és a British Library kezdte el fejleszteni, és az elmúlt évben a projekt új lendületet kapott az IIPC támogatásának köszönhetően.

Akit érdekelnek ezek a virtuális gépek, az írjon a mia@mek.oszk.hu e-mail-címre, és megadjuk a letöltési helyet és a rendszergazdai jelszót, illetve segítünk a beüzemelésben. Nagy örömünkre szolgált, hogy az idei webarchiválási konferencia után már néhány könyvtárból érkezett is ilyen megkeresés, ami azt jelzi, hogy van törekvés a digitálisan születő kultúra megőrzésére más közgyűjteményekben is.

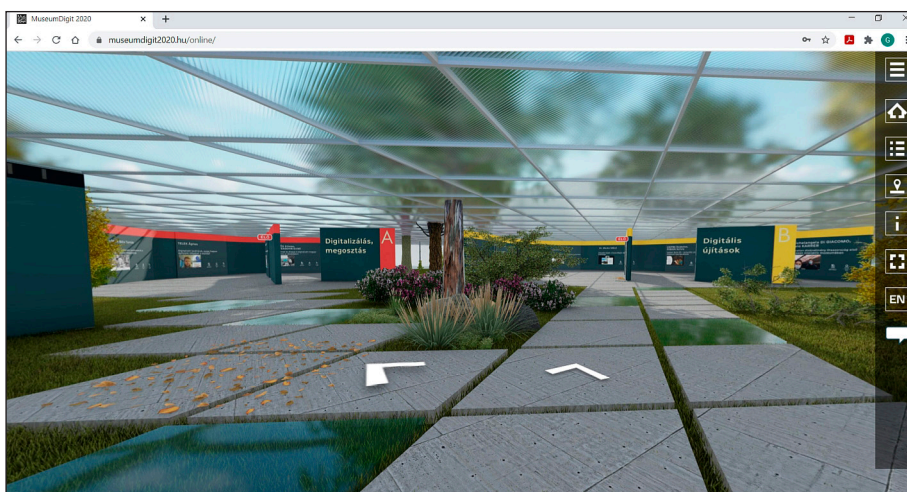
Ez a cikk a 2020. december 2-án videókonferencia formájában megtartott „404 Not Found” – Ki őrzi meg az Internetet? című rendezvény délutáni workshopján bemutatott szoftvereket ismertette. A workshophoz tartozó linkgyűjtemény megtalálható a konferencia weboldalán: webarchivum.oszk.hu/404-workshop-2020-december-2/. További információk és internetes források az Országos Széchényi Könyvtár Webarchívumának honlapján a „Szakembereknek” menüpont alatt elérhető tananyagban és wikiben vannak. A gyakorlati ismereteket pedig a Könyvtári Intézet által félévente meghirdetett – legközelebb 2021 februárjában online elvégezhető – tanfolyam keretében sajátíthatják el az érdeklődők.

Schlay Georgina

Egy konferencia töredékei

MuseumDigit 2020

Az idei konferenciaszezon más volt, mint az eddigiek. Ugyan a személyes szakmai találkozókra kevésbé volt lehetőség, ennek ellenére viszont a pandémia kezelése, az ökológiai problémák és az aktívabb digitális jelenlét kihívásai miatt még inkább előtérbe került a szakmai kapcsolatok és az intézményi együttműködések fontossága. A MuseumDigit 2020 (november 26–27.) online konferencia előadásai és kerekasztal-beszélgetései rávilágítottak a nemzetközi múzeumi élet aktuális kérdéseire, valamint számos jó gyakorlatot ismerhettünk meg.

Digitális pavilonok

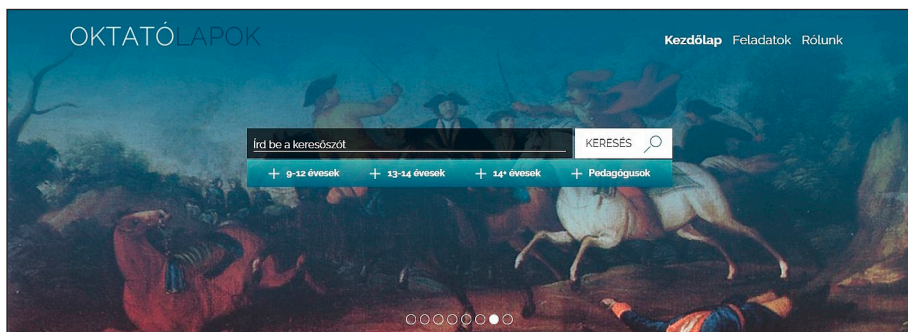
A konferencia ideje alatt valós idejű beszélgetéseket lehetett meghallgatni, a már jól ismert Zoomon keresztül. A bőséges számú videókat pedig izgalmas környezetben pillanthattuk meg a belépés után. A konferencia helyszínének hagyományosan helyet adó Magyar Nemzeti Múzeum díszterme helyett virtuálisan felépített pavilonok fogadták a résztvevőket. Négy pavilonban kerültek elhelyezésre a tematikusan csoportosított YouTube-videók, az előre felvett videókat a saját tempónkban, érdeklődésünknek megfelelően böngészhetjük. A továbbiakban az „A” pavilon – *Digitalizálás, megosztás* néhány előadásának összefoglalása olvasható.

Czékemány Anna színháztörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum Múzeumpedagógiai és Felnőttképzési Főosztályának vezetője a *Kapocs* elnevezésű összegyűjteményi projektet mutatta be az érdeklődőknek. A projektben összesen hat közgyűjtemény, a Szépművészeti Múzeum és a szervezetileg hozzá tartozó Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Levéltár, valamint a Digitális Pedagógiai Módszertani Központ vett részt. Az együttműködés keretében a *Kapocs – összközgyűjteményi legó* című virtuális kiállítás¹ „megnyitása” mellett kiadásra került a *Kapocs – Közgyűjtemények új szerepben* című online kiadvány². Az előadó bepillantást engedett az együttműködés részleteibe, valamint a kiállítás létrehozásának hátterébe. A rövid videóból megtudtuk, hogy a kiállításhoz a Thinglink nevű platformot használták. A saját honlapba is beágyazható, sokoldalúan felhasználható és a kiállítási felületet egyedire szabható program ingyenesen használható, segítségével három hét alatt készítették el a reformkort és az 1848-as forradalom eseményeit bemutató virtuális tárlatot. A háttérben pedig létrehoztak egy olyan metaadat-struktúrát, amely segítségével az oktatásban felhasználható adatokat egységesen lehet jelölni, használatával a pedagógusok például a tantárgyi kapcsolódás, korosztály, vagy a NAT szerint szűrhetik a tartalmakat. Ugyanezek a metaadatsablonok jelennek meg kiemelve az online kiadványban is. Ahogy az előadó hangsúlyozta, a kiadvány nagy erénye, hogy olyan online felületek is összegyűjtésre kerültek benne, amelyek interaktivitásukkal a diákok digitális kompetenciáit is fejlesztik.

Csonka Laura, a Magyar Nemzeti Levéltár levéltárpedagógus munkatársa az *Oktatólapok*³ elnevezésű új oktatási szolgáltatást mutatta be előadásában. A levéltári online felület a Közgyűteményi Digitalizálási Stratégia (KDS) keretében valósult meg 2020 nyarán. Kialakításának célja az volt, hogy egy helyen és bárki számára elérhető módon gyűjtsek össze a közoktatásban használható gyűjteményi anyagokat, ezáltal segítve a digitális oktatást.

A felület kialakítása során törekedtek az élményszerűsége és a gyors használatra, így a témakörök és az interaktív feladatok kialakítása a Nemzeti Alaptantervhez igazodik, a pedagógusok különböző szűrők segítségével találhatják meg a diákjaik számára megfelelő tartalmakat. Eddig nyolc témakör került fel a honlapra, ebben helyet kaptak a korábbi projektekben készített, valamint a tavasszal készített digitális oktatási anyagok is. Az előadás során részletesen bemutatásra kerültek a különböző típusú feladatok, a tipikusnak mondható szövegértés mellett megjelennek „nézz utána” és „képkeresés” típusú kihívások is, valamint nyomtatható feladatlapok is elérhetőek, például esszéíráshoz. A készítők a feladatokat összekapcsolták a levéltári adatbázisrekordokkal, ezáltal a diákok szövegértési és digitális kompetenciái észrevétlenül fejlődnek. Végül tippet is kaptunk, hogy milyen ingyenes programot érdemes használni hasonló tartalmak kialakításához: a Learningapps⁴ segítségével is alakítottak ki feladatokat, ugyanis így a használók számára lehetséges az önellenőrzés, nincs szükség tanári visszajelzésre.

Erdős Emese és Löwensohn Enikő, a Magyar Nemzeti Filmarchívum munkatársai közösen mutatták be, hogy milyen platformok és projektek léteznek jelenleg arra vonatkozóan, hogy a digitalizált magyar filmek elérhetőek és használhatóak lehessenek a közoktatásban. Az *Alapfilmek*⁵ nevet viselő oldal célja, hogy összegyűjtse és élményszerűen mutassa be a magyar filmtörténeti munkákat. A szubjektív és elsősorban a közoktatásban felhasználható filmeket tartalmazó válogatásban szerepelnek híres magyar filmek, kultfilmek, de titkos tippek is. Jelenleg 402 film található meg a gyűjteményben, a kezdetektől 2019-ig. Ahogy arra Erdős Emese rávilágított, ugyan a filmarchívumban 22 ezer film található, melynek csak töredéke került be az Alapfilmek közé, még így is igen terjedelmes a válogatás. Az oldalt felhasználóbarát módon alakították ki, például az egyes filmtípusokat

szinkódolták, minden filmet címkékkel láttak el. Az átláthatóság érdekében minden filmhez egységes szócikkek készültek filmes szakírók közreműködésével. A bemutató szövegekben röviden kifejtésre kerül, hogy az adott film miről szól, mitől különleges, hogyan készült, hol a helye a filmtörténetben, valamint egy különleges jelenet is kiemelték az alkotásból. A készítőik az oldallal széles közönséget szeretnének megszólítani, így a filmjelenetekből készített GIF-ek segítségével ragadják meg egy-egy film hangulatát. A szöveg mellett fotogalériák is összeállításra kerültek a filmekhez: jelenet- és werkfotók, díszlet- és jelmeztervek kerülnek bemutatásra, az online elérhető filmek felé pedig linkek mutatnak. Erdős Emese oktatási referens mutatta be a KDS keretében létrehozott *Klassz* programot⁶, amely az Alapfilmekre épül, a felületen ötleteket, segédleteket, útmutatókat, feladatokat kínál a pedagógusoknak. Jelenleg az online tartalmakra fókuszálnak, például 2021-ben középiskolások számára GIF-készítő pályázatot fognak hirdetni. A program Spotify-műsorlistájában pedig meghallgathatóak a kultikus magyar alkotások filmzenéi.

The screenshot shows the 'Alapfilmek' website interface. At the top, there is a navigation bar with the logo 'Alapfilmek' and the text 'Mi ez? Alapfilmek Klassz program'. Below the navigation bar, there is a search bar and the logo for 'NEMZETI FILMTÖRTÉNETI MŰHELY SZABÓ FILMARCHIVUM'. The main content area features a large image of a film still from 'Az Aranyember' (1918). To the right of the image, the title 'AZ ARANYEMBER' is displayed, along with the year '1918'. Below the title, there is a short description: 'Jókai Mór klasszikusának első feldolgozása egy sokadik elvesszettnek hitt némafilmen, Korda Sándor rendezésében.' Below the description, there are several buttons: 'némafilm', 'Korda Sándor', 'adaptáció', 'virákszöveg', and 'felajánlott'. Below the main content area, there is a timeline interface with a search bar and a list of search results. The search results include 'DOKUMENTUMFILM', 'JÁTÉKFILM', 'ANIMÁCIÓ', and 'RÖVIDFILM'. The timeline itself shows a horizontal axis with years from 1911 to 1920, and a search bar above it with the text 'Az aranyem...'. The search results are displayed as a series of colored bars along the timeline, with the first bar corresponding to 'Az aranyem...' and the year 1918.

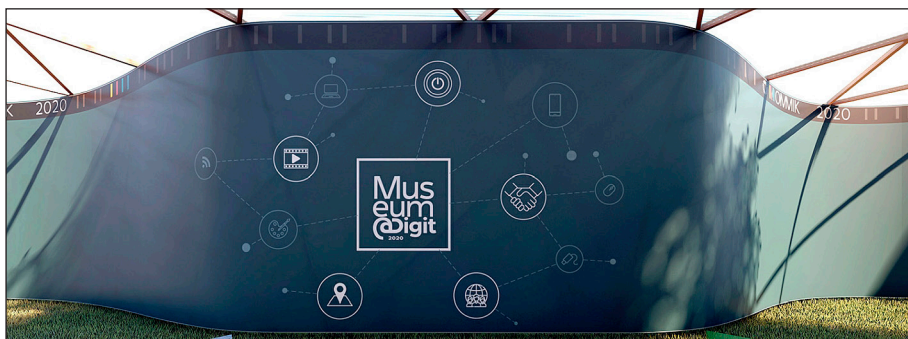
Telek Ágnes, a Budapest Főváros Levéltárának (BFL) munkatársa a nemzetközi Timemachine projektet, valamint az ehhez kapcsolódó tevékenységüket mutatta be. A BFL az Arcanum Adatbázis Kft.-vel együttműködve megvalósította, hogy a digitalizált iratokat és térképeket ne csak online tegyék elérhetővé: a térképek⁷ georeferáltan kerülnek közzétételre, az iratok pedig a térképes felület segítségével térben is elhelyezve, ezáltal kontextussal és egymással összekötve jelennek meg a virtuális térben. Például egy, a térképen kiválasztott épület adatlapja tartalmazhat digitalizált levéltári iratokat (tervrajz, zsidó összeírás stb.), de képeslapok és fényképek is kapcsolódhatnak hozzá, illetve nemsokára felkerülnek olyan 3D-modellek is az épületekről, melyeket építészhallgatók készítettek a régi tervdokumentumok alapján.⁸ A videó zárásaként az előadó kedvcsinálóként bemutatott két másik, a Timemachine projekt keretében működő programot: a videójátékokat készítő Ubisoft olyan virtuális sétát készített, amellyel bejárható az ókori Egyiptom;

Utrechtben pedig saját okoseszközre is letölthető AR-alkalmazás (augmented reality vagy kiterjesztett valóság) segítségével lehet séta közben előhívni egy-egy városrész vagy épület történeti dokumentációját.

Az ismertetett előadások csupán rövid ízelítőül szolgálnak a MuseumDigit 2020 bőséges programjából, a regisztráció során kapott belépési adatokkal viszont továbbra is elérhetőek a videók a MuseumDigit honlapján.

Jegyzetek

1. <https://www.thinglink.com/scene/1362022105612288001> (2020.12.03.)
2. <https://issuu.com/petofiirodalmimuzeum/docs/kapocs> (2020.12.03.)
3. <https://oktatolapok.mnl.gov.hu/> (2020.12.03.)
4. <https://learningapps.org/> (2020.12.03.)
5. <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek> (2020.12.03.)
6. <https://filmarchiv.hu/hu/alapfilmek/klassz> (2020.12.03.)
7. <https://mapire.eu/hu/> (2020.12.03.)
8. <https://hungaricana.hu/hu/adatbazisok/budapest-idogep/> (2020.12.03.)

MuseumDigit 2020 konferencia az online térben

Benkéné Sándor Barbara Zita

Mit keres a körömrészelő a lapok között?

Könyvek, emlékek, történetek

A makói József Attila Városi Könyvtárban a 2020-as Országos Könyvtári Napok programsorozatához kapcsolódóan könyves kiállítást készítettünk, hogy így ünnepeljük a könyveket és olvasóinkat. Az alkalomból méretük miatt kuriózumnak számító dokumentumaink paravánokra kerültek a könyvtár fogadóterében, dedikált könyveink az olvasóterem ablakpárkányán körben kinyitva, míg az októberi megbocsátás hónapjának könyves legjei vitrinben lettek kiállítva. A *könyves emlékek* az átriumba vezető üvegajtókon fogadták a könyvtár látogatóit.

A könyvekben felejtett tárgyak gyűjtése, publikálása nem egyedi kezdeményezés, sok lelkes könyvtáros kolléga gyűjti a kötetekben felejtett átlagos, olykor meghökkentő emlékeket. Az első ilyen tárgy megtalálása után én is kíváncsiságból kezdtem el gyűjteni a könyvekben fellelhető tárgyakat, rácsodálkozva a beszédes hétköznapokra. Az olvasószolgálati munka során kezembe akadt

„könyvvelzők” jelentették a kezdetét a mára már közel 150 darabos kollekciónak. Később a könyves kalandhoz a kollégák is csatlakoztak, és tudatosan kezdték figyelni a könyvben felejtett tárgyakat. Az emlékek száma a könyvtári állomány 2018–2019-es átszervezésekor emelkedett meg ugrásszerűen. A fiókkönyvtár felszámolása, a raktári állomány selejtezése és a korszerű kölcsönözhető állomány kialakítása lehetővé tette, hogy a közel 90 ezres gyűjtemény valamennyi darabja kézbe kerülhessen. A dedikált kötetek mellett számtalan könyves emlék, fotó, személyes tárgy, hivatalos irat is ekkor került elő, a régmúlt vagy éppen közelebbi idők könyvtártörténeti lenyomataként.

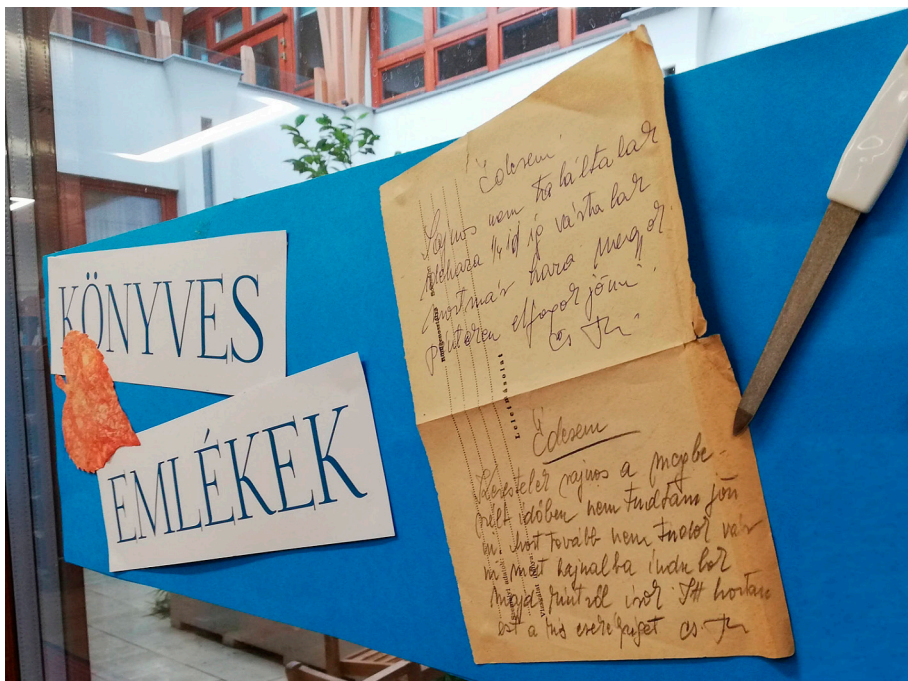
A könyvek kölcsönzésének története, azaz ki, mikor, mennyi időre kölcsönözte ki az adott dokumentumot beszédes olvasói szokásokat közvetít egy adott korról. A visszahozott könyvek külleme – aláhúzott sorok; széljegyzetek; tiszta, esetleg piszkos oldalak –, szintén sok mindent elmond, nemcsak az adott könyvről, hanem arról is, aki olvasta azt. Olvasókról mesélnek a könyvek, de még inkább róluk árulkodnak a bennük talált tárgyak. A kíváncsi könyvtárosok fejében a holmik láttán ott motoszkál a sok-sok kérdés. A „könyvvelzőt” feledékeny férfi, nő, fiatal vagy idős hagyta el? Vajon ki és hogyan, milyen élethelyzetben olvasta az adott könyvet? Egyáltalán végig olvasta, vagy csak belelapozott a kötetbe? Hol és miként olvasott az 1987-es lottószelvény tulajdonosa? Ragaszkodunk-e egy színházbelépőhöz, mozijegyhez, ünnepi alkalomra írott levélhez annyira, hogy még évek múltán is várjuk, hogy a lakás egy titkos zugában előbukkanjon? Egy könyvbarát nem hajtogatja a könyvlapok sarkát. Átlagos könyvvelzőt, vagy valami igazán egyedit, különlegeset használ? A kuriózumnak számító könyvvelző sokat jelentette-e használójának, vagy csak mi, kívülrőlők gondoljuk, hogy különleges lehet egy kártyanaptár, egy nagyméretű levél préselve, egy csoki, vagy egy „Édesem” megszólítással megírt üzenet?

A *Könyv – Történetek – Kiállítás* című kamaratárlatra 45 könyves emléket válogattam ki, főként azokat, melyek megítélésem szerint a szemlélődőre érzelmileg a leginkább hatnak. Egykori PR-termékek, családi kirándulások, utazások belépői, *szüvenírjei* (pl. a nevezetességeket megörökítő, színes filmkockákból álló, oldalt befűzött könyvvelző), a hétköznapi életvitelének, ügyintézésének tárgyi lenyomatai (vetőmagos tasak, orvosi vény, beutaló az idegosztályra, utalványok, szelvények, listák), retro termékek (élvezeti cikkek) csomagolásai, irka-firkák, gyerekrajzok, üzenetek, őszi séták préselt emlékei. Akadnak karácsonyi üdvözlétek, képeslapok, levelek, vagy a Mikulásnak írt és rajzolt üdvözlőlapok. Ez utóbbi egyikéből megtudjuk:

„Már előre is köszönöm az ajándékot! Nagyon kedves vagy, mert minden évben készülsz erre a napra! Nagyon szeretlek! Ezt a rajzot neked készítettem: ... Boldog karácsonyt és Új esztendőőt Mikulás!” – Gyermeki ábránd, hit a mesékben, kedvesség és gondosság. Rajz, üzenet, jókívánság, s csak remélhetjük, hogy a Mikulás megérkezett.

Az évek alatt a papírzsomboktól, a ballagási tablóképig sok minden előkerült a könyvekből, melyekből természetesen a semmitmondókat kidobtuk, a legszemélyesebbek közül pedig voltak olyanok is, amelyek visszakerültek a tulajdonosához. Azt, hogy melyik tárgy melyik könyvből bukkant elő, nem jegyeztük fel, mert soha nem tekintettünk kiállítási tárgyként, kutatási területként a megannyi apróságra.

Csak úgy, mint a dedikációk, a lapok között felejtett emlékek is életmorzsák, az idő lenyomatai, melyek a könyv és annak olvasója közötti különleges kapcsolatot mesélik el, történeteket közvetítenek a szemlélő számára, a könyvek pedig érzelemmel telítődtek általuk. A könyves kaland folytatódni fog, mert számomra is sokat jelent. A mások által megélt pillanatok különlegessége miatt nem csak könyvtárosként, hanem emberként is több leszek. Darvasi László szavaival élve: „a könyvekben maradó tárgyak, nem elveszett, hanem továbbra is működő világok költői relikviái.”*

* Darvasi László: *Könyvekben hagyott tárgyak – Kiállítás a Somogyi-könyvtárban.* = Élet és Irodalom, 54. évf. 2010. 16. sz. április 23. <https://www.es.hu/cikk/2010-04-25/darvasi-laszlo/konyvekben-hagyott-targyak.html> (2020.11.10.)

Borbé Levente

Mit tehet egy iskolai könyvtáros, ha félig vagy egészen online van?

A csíkszeredai Márton Áron Főgimnázium
könyvtárosának online könyvtári tevékenysége
a koronavírus-járvány idején

Az online megbízatás kezdete

2020. március 11-étől az iskolák zárva maradtak a diákok és a tanárok előtt. A személyzet továbbra is bejárt, noha a tevékenységük más formát öltött. Az iskolai könyvtárosok nagy része minden további nélkül bekapcsolódott az iskolai teendők elvégzésébe, valamint online folytatta munkáját. Elsőnek a tankönyvrendelés feladatának teljesítése került terítékre, majd később a diákokkal és a tanárokkal való kapcsolattartás.

Eme tevékenységek alatt meglátszott a könyvtáros társadalomban lévő összetartás, hiszen a közkönyvtárosok munkája tekintélyes mértékkel besegített tevékenységünkbe. Gondolok az online könyv- és folyóirat-ajánlókra, az ingyenesen felajánlott könyvek elérhetőségére, diákoknak meghirdetett pályázatokra és online versenyekre, kvízzjátékokra. Természetesen, elsősorban a székelyföldi közkönyvtáraktól kaptunk tömördek anyagot, amelyet hasznosítani tudtunk a munkánk során. Kiemelném itt a csíkszeredai Kájoni János Hargita Megyei Könyvtár naprakész online elérhetőségét. Itt lehetett tájékozódni a hazai, a magyarországi és a nemzetközi könyvtárak online tevékenységéről. Mi pedig blogokon, közösségi oldalakon (Facebook, Instagram) osztottuk meg a kapott információkat, hogy

közülünk bárki könnyen hozzáférhessen, és tudja ajánlani a diákoknak és a tanároknak.

Sok könyvtáros, beleértve magamat is, könyvajánlókat és a tanulásához hasznos anyagokat tett fel a könyvtári, valamint iskolai honlapokra, blogokra a diákok számára, ezzel is megkönnyítve a frissen kialakult helyzet adta online oktatást.

A fentiekhez még annyit hozzátennék, hogy e-mailben is továbbküldtük a diákoknak a kért anyagokat. Azonban a tankönyvekkel foglalkozó iskolai könyvtárosok újabb kihívásoknak néztek elébe. A végzős osztályoktól össze lehetett gyűjteni a tankönyveket a felkészítők során, de a többi a 2020–2021-es tanév szeptemberére és októberére maradt.

Mindemellett a munkám külön része volt a Székelyföldi Iskolai Könyvtárosok blogjának frissítése naprakész információkkal (román nyelven is), valamint az évfordulók és a romániai magyar könyvtárosok ReMek-e-hírlevelének szerkesztése.

Biblioterápia

A biblioterápiás tevékenységem sem maradt félbe. A *Székelyföldi biblioterápia* Facebook-oldalon számos könyvajánlót és biblioterápiai munkákhoz tartozó linkeket ismertettem meg az érdeklődőkkel. A könyvajánlók, filmajánlók, felolvasások mind összefüggnek a növekvő nemzedék lelki fejlődésével, ablakot nyitnak az érzelmek tudatos megélésének világába.

Eme tevékenységet otthon sikerült a legjobban megvalósítani, mert munkálkodás közben együtt lehettem a gyermekeimmel. Hol a két lánynak, hol a kislánynak külön, hol pedig mindegyiküknek egyszerre olvastam fel. Olvasás közben hangsúlyt kaptak a szereplők jellemei. Időnként, amikor fontosnak találtam megeleveníteni az olvasottakat, akkor eljátszottam néhány jelenetet, ami igencsak tetszett nekik. Ha netán megvolt filmváltozatban, rajzfilmben, azt is megtekintettük, és jól átbeszéltük őket. Voltak történelmi jellegű regények, amelyekhez térképpel, vagy néhány rövidfilmmel, fotókkal, festményalbumokkal (nem csak online) elevenítettünk meg személyeket, eseményeket. Igazi bűvárkodás volt a fantázia, a történetek, és nem utolsósorban a lélek világában.

A 2020–2021-es tanév elején nagy fába vágtam a fejszemet. Úgy terveztem meg egy biblioterápiai foglalkozást (14–18 éveseknek), hogy igyekeztem belekalkulálni az esetleges akadályokat, melyekből akadt bőven, mégis lenyűgöző eredmény született. Témaként ezúttal az őszt választottam. Szerettem volna olyan írásokról hallani a foglalkozás során, amelyek segítenek megnyugtatni, jó kedvet teremteni, vagy elgondolkoztatni a diákokat ebben a koronavírus miatti zavaros helyzetben. Hiszen elgondolkozni saját világunkról mindenképpen célravezetőbb, mintha az események foglyai lennénk. A megoldás bonyolultra sikerült, mivel a diákokat csak tankönyvezésekkor lehetett elcsípni, néha pedig a folyóson. Beavattam ebbe a foglalkozásba a gyermekeimet és még az ismerős gyerekeket is (itt már a 7 és 14 éves kor közötti kisebbeket is), akik egyébként szerették ezt a

játékot. Hiszen nem volt benne számonkérés, és mások előtt sem kellett föltétlen véleményt nyilvánítaniuk (mert legfeljebb egy várakozó hallhatta). A kikötés csak annyi volt, hogy magyar szerzőtől válasszanak művet.

Többségében a költészetet célozták meg, de részleteket is soroltak fel néhány prózai műből. Voltak, akik megzenésített költeményeket említettek meg, amelyekre a világháló segítségével találtak rá. A zene, a költészet és a látvány összhangja segítségével értek el békés, nyugtató, vagy elgondolkoztató hatást.

Úgy vettem észre, hogy a rövid beszélgetések igencsak pozitívan hatottak rájuk. Voltak, akiket a művek kellemesen befolyásoltak, másokat meg arra készítettek, hogy leássanak az élet kérdéseinek titokzatos bugyraiba. Az utóbbi nem éppen egy kellemes választás, mégis megerősítette őket lelkiükben. Hiszen a választott költemények nagy része magába foglalta az emberi természetet és a mulandóságot is.

Amit ajánlóként hozzátettem, az az volt, hogy olvassanak még több művet erről a gyönyörű évszokról, s főleg látogassák meg az anyatermészetet, ami a befogadó békés pillanatokért még csak a jelenlétüket se kéri számon, de mégis jó ott lenni benne. Amit viszont hiányként könyvelek el, az nem más, mint a közös beszélgetések, az együttlétek, ahol foglalkozásról foglalkozásra megnyílnak a csoporttagok.

„Az iskolai könyvtárosok online tevékenysége” – továbbképző

2020. október 16–17. között a sepsiszentgyörgyi Csutak Vilmos Pedagógusok Háza módszertanos könyvtárosának köszönhetően *Az iskolai könyvtárosok online tevékenysége* címen képzést tartottam. A képzésnek egyértelmű kiváló oka volt. Ebben a vírusos állapotban, mikor a könyvtáros munkája is egyre jobban korlátozódik, figyelni kell az esetleges lehetőségekre. Ilyenkor kerül előtérbe az online foglalkozás. Ennek módszertanát igyekeztem összerakni az online képzés során.

Rövid bemutatkozás után lazításként saját internetes élményeimről beszéltem el az 1990-es esztendőik végétől napjainkig. Ezt követte az internet történetének rövid bemutatása, kiemelve a böngészőket, keresőprogramok jelentőségét. Itt hangsúlyt fektettem az online könyvtárosi tevékenység elindulására, rendeltetésekére, változásaira, szerepére az oktatásban. Ezt követően vágunk bele könyvtáros és pedagógus társaimmal együtt az online iskolai könyvtárosi tevékenység eljárásainak világába, ahol a kulcsszavak igencsak előkelő helyet foglalnak el. A tervezéssel kezdünk, majd az anyaggyűjtésen és szelektáláson keresztül eljutottunk az online didaktikai csomag átadásáig. Ebben a csomagban benne lehet az iskolai könyvtárból származó anyag is (természetesen lefényképezve/beszkenelve), de nagy segítséget nyújtanak a közkönyvtárak, egyetemi könyvtárak honlapjainak kínálata, más hasznos könyvtári oldalak. Egy jó példa erre, még a gyerekek számára is, a világhálón megtalálható könyvbemutatók és beszámolók, amelyeket a tanórákon csakúgy mint a pedagógus, a diák is felhasználhat.

Beszéltem a diákok és a tanárok online információkereső tevékenységének megkönnyítése érdekében vállalt útmutatási lehetőségekről is. Vagyis segítettem őket, hogy otthonosabban mozogjanak a keresőprogramok használatában.

A folyamatot az anyaggyűjtéstől egészen az online tananyagba illő csomag összeállításáig a könyvtáros kollégák végezték el. A gyakorlati bemutatót másnap tartották meg. Eme közös bemutató komoly ötletbörzvé alakult át, ahol a keresési fortélyok igencsak jó segítséget nyújtottak minden résztvevő számára. Például, hogy milyen korosztálynak lehet ajánlani ezt a témát, milyen lehetőségek nyílnak a téma kiszélesítésére, fel lehet-e használni más tantárgyknál stb. Végül pedig az anyagot kinek, kiknek, hová és hogyan töltjük fel, küldjük el.

Ezután közös beszélgetést folytattunk a közösségi oldalak szerepéről, gondolkodok itt a Facebookra, az Instagramra és a TikTokra. A résztvevők virtuális sétát tettek a youtuberek (vloggerek) háza táján is. Ugyanakkor felhívtam a figyelmüket az elektronikus újságok, blogok és honlapok fontosságára is, amelyeknek tanításra szánt, vagy tanítást elősegítő anyagát egymásnak (iskolai könyvtárosoknak) a körlevelező segítségével át lehet küldeni. Némely honlapot, blogot, internetes újságot meg is tekintettünk.

Mindannyian egyetértettünk abban, hogy a diákok és tanárok online kíségetésének része az online könyv- és folyóirat-ajánlók, meghirdetett pályázatok, online versenyek, valamint a tanulást és nevelést elősegítő kvízzjátékok és más tanulási-nevelési anyagok ismertetése.

Végezetül az online kapcsolattartást emeltem ki, nemcsak a diákokkal és tanárokkal, hanem a könyvtárosokkal is. Hiszen az ötletek megosztása révén a könyvtárosok egymást segítve, gördülékenyebbé teszik saját munkájukat, s ezáltal eredményesebb lesz az iskolai tevékenységük. – Visszajelzéseként a résztvevők a tanultakat egy összegző online könyvtárpedagógiai teszt kitöltésével pecsételték meg.

A képzéshez sokat hoztátett László Emese módszertanos könyvtáros, a sepsiszentgyörgyi Csutak Vilmos Pedagógusok Házától, a munkám technikai részét pedig Kovács Zsuzsa, csíkszeredai fizika-informatika tanár segítette. A fiatalok online térben való érdeklődésében a gyermekeim és a Márton Áron Főgimnázium diákjai igazítottak el.

Iskolai Könyvtárak Világhónapja a Márton Áron Főgimnáziumban

A 2020-as Iskolai Könyvtárak Világhónapjához kapcsolódó rendezvényeimet a gimnáziumban munkálkodó neves tanárok, tanítók, valamint diákok népszerűsítésének szenteltem. A paletta nagy. Igyekeztem kiválasztani a legreprezentatívabb egyéniségeket, akik nagyot alkottak a kultúra valamely területén. Tartottam könyvtártörténeti és könyvtárismereti órákat. Amelyik osztályokban nem sikerült megtartani az előadásokat, azoknak az anyagot online küldtem el.

Az idén a rendkívüli helyzet miatt a kiállítást is a könyvtár előtti, üveggel borított asztalon lehetett megvalósítani. Természetesen a gimnáziumunkban tanító és tevékenykedő illusztris személyiségekből válogatott portrékat használtam fel, amelynek a Nagyjaink – Jeles személyek a gimnáziumban címet adtam. Ezt a kiállítást egy kis beszámolóval a világhálón tovább népszerűsítettem.

Mivel más komolyabb tevékenységre nem nyílt lehetőség, kollégáimmal online szakmai beszélgetéseket folytattunk a jelenlegi állapotunk és a könyvtárosi munka mostani helyzetéről a megyei, a hazai és a magyarországi könyvtárosokkal. A beszélgetések során a kölcsönös tapasztalatcsere gördülékenyebbé tette munkánkat a világhálón. Egymás segítése otthonosabb mozgásteret biztosított az online térben, amelyet a későbbiekben is fel tudunk használni.

Online gyűlés Hargita megyei iskolai könyvtárosoknak

2020. november 3-án került sor erre az eseményre, melynek az volt az oka, hogy megosszam tapasztalataimat a háromszéki könyvtárosok online továbbképzőjéről. A köszöntőbeszéd után rövid ismertetőt tartottam az iskolai könyvtárosok jelenlegi helyzetéről. A résztvevők elmondták, hogy éppen mivel foglalkoznak, beleértve a nem könyvtárosi jellegű tevékenységeket is.

Bölöni Melinda, a csíkszeredai Nagy Imre Általános Iskola könyvtárosa elmondta, hogy az iskolájukban egy jó ideje felújítás zajlik. A könyvtár új termet kapott. Ő már költözhet vissza.

Szó esett még a tanév eleji tevékenységnek számító tankönyvezésről is, amelynek a kivitelezése eléggé meg volt nehezítve. A felvetődő problémák mind arra utaltak, hogy a könyvtárosoknak szükséges egymással tartaniuk a kapcsolatot, hogy hasznossá válhasson tevékenységük az iskola pedagógusaival és diákjaival. Így is segíthetnek a jelenlegi online oktatás gördülékeny lefolyásában.

Ezt követően ismertettem a háromszéki könyvtárosoknak és könyvtárral foglalkozó pedagógusoknak szóló továbbképző anyagát, ami a könyvtárosok világhálón történő aktivitásáról szólt. A jelenlévők betekintést kaptak a következetes keresési módszerekről, az anyaggyűjtésen keresztül a szelektálásig. Szó esett az ezt követő online didaktikai csomag praktikus összeállításáról, valamint hasznáról.

Összegzésképpen a megbeszélés végén a résztvevők hozzátették online ajánlataikat, amelyeket a tanításban is lehet alkalmazni:

- Hatos Melinda, a székelykeresztúri Orbán Balázs Gimnázium könyvtárosa többek között az *Olvass többet! határtalanul-magyarul* oldalt javasolta, amely a Facebookon is elérhető, ahol számos kortárs irodalom és ajánlott házi olvasmány is megtalálható.
- Egyed Daniela, a csíkszeredai Nagy István Művészeti Líceum könyvtárosa beszámolt a diákok online tevékenységéről. Itt az egyik jól bevált megoldás a művek bemutatása, amelyeket a diákok párosával is bemutathatnak, hogy mindenki sorra tudjon kerülni.

- Végezetül Barabás Zója, a székelyudvarhelyi Móra Ferenc Általános Iskolától, Kosztolányi Dezsőnek az olvasás jövőjéről szóló elgondolkoztató írását adta ajándékkul nekünk.

A megbeszélés azzal a gondolattal zárult, hogy bőven van könyvtárosi munkánk, amivel foglalkozzunk. A kérdés az, hogy mennyi valósítható meg belőlük az egyéb tevékenységek mellett.

Hogyan tovább?

A gondok nem hárultak el. A továbbképző és a gyűlés is új képzéseket és új online összejöveteleket kívánnak maguk után. Már megkezdődtek az ez irányban történő szervezkedések. Az iskolai könyvtáros kollégák ráéreztek arra, hogy eme tevékenységek a járvány után is hasznosak lehetnek. Habár tisztában vannak azzal, hogy nem tudják fedni a könyvtárosi munka nagyját sem, inkább kiegészítik azt, de sokat segít, és megkönnyíti a mindennapi felelősségek okozta terhet.

Balszerencsénkre, az általam készített jól működő Yahoo-csoportunk (Yahoo Groups) 2020. december 15-én csődöt mondott. Ezért új helyet kerestünk. A költözés nem járt baj nélkül, de mostanra már kitisztult az ég. Fent vagyunk a Facebookon *Erdélyi magyar iskolai könyvtárosok* néven. Egyelőre privátban futunk. A „honfoglalás” utáni közösség folyamatosan nő. Ugyanúgy, mint a nemrégiben létrehozott Messenger-csoportunkban. A kettő annyiban különbözik egymástól, hogy a Facebook-csoport inkább hasznos könyvtárosi információkat, beszámolókat, linkeket és könyvajánlókat tartalmaz, míg a Messengeren lehet ötletelni, megvitatni különféle szakmai kérdéseket, összejöveteleket szervezni, valamint a problémákat megbeszélni, tisztázni. A feliratkozók folyamatos gyarapodása arra enged következtetni, hogy érdemes megosztani ötleteinket, gondolatainkat, hiszen szükségünk van egymás tapasztalataira.

Eme oldalak azért is megfelelőbbek, mint elődeik, mert előszeretettel használják az emberek. Így időben hamarabb jön a segítség a szakmai problémák orvoslására. Mindezt egybevetve, az online munka, ha nem is egészen kielégítő, de úgy néz ki, meghozta a várva várt eredményt az iskolai könyvtárosok számára.

Kereszturi József

In memoriam Bertók László (1935–2020)

*A falnak ezen az oldalán ennyi,
amit tudatok (remélbetek)? S ahol te vagy
(ha vagy), ott (lent?, fönt?), ott mi van?
(Bertók László: Mi van a halál után?)*

Tudtam ugyan, hogy sokféle betegséggel küzd, mégis váratlanul ért a gyász hír: Bertók László meghalt. A könyvespolcomon sorakoznak dedikált kötetei – gyarodásuk most már mindörökre megszakadt, mint ahogy régebben a tanárképző könyvtáráig, később a Várkonyi Nándor Fiókkönyvtárig, mostanában már csak a Barbakánig tartó mindennapos séták is véget értek. Az alábbi sorokkal a könyvtáros Bertók Lászlótól búcsúzom.

A könyvtárakban eltöltött közös évtizedekre visszaemlékezve erős bennem a bizonyosság: távozásával a magyar (és így a pécsi) irodalmi közösségben betölthetetlen űrt hagyott, de minket, pécsi könyvtárosokat is pótolhatatlan veszteség ért. Kossuth-díjának ünneplésekor – de persze sokszor máskor is – elmondtuk neki: irodalmi-költői pályáivét tisztelettel és szeretettel végigkövetve a szívünkben mindig könyvtáros (is) marad.

*

Bertók László 1935. december 6-án született a Somogy vármegyei Vésén. Elemi iskoláit főként szülőfalujában, középiskoláját a csurgói Csokonai Vitéz Mihály Gimnáziumban végezte, ahol 1954-ben érettségizett. Középiskolásként kezdett verseket írni, első írásai a pécsi Dunántúl folyóirat lapjain láttak napvilágot.

Az érettségit követő évben néhány verséért perbe fogták és „államrend elleni izgatás” vádjával nyolc hónapi börtönre ítélték, a büntetésből három hónapot töltött le. (Az ügy körülményeit és következményeit évtizedekkel később *Prinsz* című prózájában örökítette meg.) Szabadulását követően rövidebb-hosszabb ideig tartó munkaviszonyai után 1959-ben 24 évesen a nagyatádi járási könyvtár munkatársa lett. Segédkönyvtárosi besorolást kapott, visszaemlékezéseiben sokszor felidézte a hatvanas évek első felének falusi könyvtári hangulatát, a vándorládákat és a tanácsosítást. Ebből az időből egy közös ismerősünk mindig szívesen idézte fel a „barnaköpenyes” ifjú könyvtáros alakját. Munka mellett 1959 és 1963 között elvégezte a Pécsi Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakát, 1970–73-ban a budapesti ELTE könyvtáros szakát.

1965-ben feleségével, Vágner Erzsébettel Pécsre költözött, és a tanárképző főiskola könyvtárában helyezkedett el. (A könyvtárigazgató a költőtárs, Pál József volt.) Csoportvezetőként az állománygyarapítással és a dokumentumok bibliográfiai számbavételével foglalkozott. Irányításával megkezdődött a gyűjtemény szakszerű feltárása, a korszerű katalógusrendszer kiépítése, de gondja volt csoportja személyi állományának szakmai megerősítésére is.

Ismeretségünk kezdete erre az időszakra tehető, 1971 márciusában én is a könyvtár dolgozója lettem, szakmai kapcsolatunk negyedszázadon át, Bertók László 1996-os nyugdíjba vonulásáig tartott.

A főiskolai könyvtárban töltött éveket később is sikeresnek tartotta, (s ezt már én teszem hozzá) munkája, jelenléte hozzájárult ahhoz, hogy egy évtized múltán a könyvtári gyűjtemény az egész oktatási intézmény megkerülhetetlen elemévé vált.

Irodalmi tevékenysége is ekkor szökött szárba. 1972-ben jelent meg első önálló verseskötete, a *Fák felvonulása*, azután két életrajzi munkát is publikált. Az ifjúságnak szánt *Így élt* című (irodalom)történeti sorozatban előbb Csokonai Vitéz Mihály, majd annak sikeres fogadtatását követően Vörösmarty Mihály életrajzát írta meg. Az első választás természetesen nem véletlen, a rövid ideig Csurgón tanítóskodó költő mellett, a névadó megidézésével egykori iskolája előtt is tisztelegni kívánt. Később megírta a főiskolai könyvtár 1973-ig tartó negyedszázadának történetét is. 1975-től tagja lett a Jelenkor című folyóirat szerkesztőségének, majd 1999-től a lap főmunkatársaként tevékenykedett.

1977. október 16-án új fejezet kezdődött Bertók László könyvtárosi életében, a Pécsi Városi Könyvtár igazgatója lett. Szívesen emlegetett megfogalmazása szerint a „pattanásos kamasz” akkoriban lépett felnőttkorba. Az 1960-ban alapított könyvtárat a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján a város kulturális vezetése valódi városi könyvtárrá akarta formálni, e cél megvalósítására választották ki őt. Igazgatósága alatt két új gyerekkönyvtár nyílt, a megmaradt régi fiókkönyvtárak többségét pedig felújították. Új bibliobusz állt forgalomba, és 1980. augusztus 20-án nyílt meg a Várkonyi Nándor Fiókkönyvtár. Nem csak a gyász mondatja

velem: az 50 évig működött városi könyvtár történetének éppen tizedét adó öt esztendő, Bertók László igazgatósága volt az intézmény legsikeresebb időszak.

Az 1982. novemberi igazgatói tisztségről történő lemondása után is velünk maradt. Saját szavaival élve „a könyvtáros közkatona” a könyvtárvezetés igazán kedvére való feladattal bízta meg, pécsi költők és irodalmi tekintélyek személyi bibliográfiáit készítette el. 1984-ben Várkonyi Nándor bibliográfiájával kezdte, és az 1993-ban megjelent Csorba Győző-bibliográfiáig összesen öt kötete jelent meg, lehetőséget adva a kutatóknak az életművek megismerésére és tanulmányozására.

1996 után a közvetlen, napi kapcsolat ugyan megszűnt közöttünk, de Bertók László továbbra is figyelemmel követte a könyvtár jelentősebb programjait, és a könyvtárosok is tudtak az ővele történt fontosabb eseményekről (pl. új kötet megjelenése, irodalmi elismerések, Pécs díszpolgára cím, 1998-tól Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémiai tagság, Digitális Irodalmi Akadémia alapítói tagság). 2004-ben, Kossuth-díja megünneplésekor a három pécsi könyvtár kollektívája együtt köszöntötte, és a közelmúltban neki ítelt Prima-díjhoz is örömmel gratuláltak neki volt munkatársai.

*

Hiszek a jelképek erejében. Szeptember 13-án a köztemetőben a család és az emlékezők főhajtással tiszteltek a Bertók László költősorsát is igazító Csorba Győző halálának 25. évfordulójára. (Utolsó személyes találkozásunk is itt, egy évvel korábban, a 24. évfordulón történt.) A rövid emlékbeszédben dr. Nagy Imre professzor úr egy helyütt a következő fordulattal élt: „Ha Csorba nincs, Bertók sincs.” Sem ő, sem hallgatósága nem sejtette, hogy alig 24 óra múltán László is atyai barátja és példaképe útjára indul. 84 évet élt.

Az emlékezéshez illesztett mottó kérdésére Mesterével együtt immár ő is ismeri a választ! A versszerető közönség és az irodalomtörténészek mellett a könyvtárosok is megőrzik emlékét! Nyugodjon békében!

Bertók László (Fotó: PécsMa.hu)

(E nekrológ a Könyvtárvilág webmagazin 2020. évi 5. számában megjelent azonos című írás szerkesztett változata.)

Bényei Miklós

Interdiszciplináris megközelítések

Tanulmányok Barátné Hajdu Ágnes tiszteletére

Kivételes kiadvány, még akkor is, ha a maga nemében nem egyedülálló. Az utóbbi években ugyanis e szakterületen is jelent meg néhány „Festschrift” (ünnepi tanulmánykötet), amellyel a magyar könyvtárügy kiválóságai előtt tisztelegtek a kollégák. Ezúttal a tiszteletkötet a hazai könyvtáros társadalom közismert és nagyra becsült személyiségét, *Barátné Hajdu Ágnest*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Könyvtártudományi Tanszékének vezetőjét köszönti, mégpedig 65. születésnapja és egyetemi tanári kinevezése alkalmából.

A könyv kiadója – szinte magától értetődő módon – az ünnepelt munkahelye, az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézete (KITI); két szerkesztője *Kiszl Péter*, az intézet igazgatója és *Németh Katalin* adjunktus. Velük együtt huszonöt szerző írt tanulmányt, továbbá négy lektor, az olvasó- és a műszaki szerkesztő, és még egy munkatárs segítette őket. A közreműködők többsége az ELTE KITI-ből került ki (fő- és mellékállású, valamint óradíjas oktatók egyaránt), de a vidéki képző intézmények (egyetemek) oktatói és a Könyvtári Intézet dolgozói (akik egy része persze oktató is) közül szintén jó néhányan vállalták a szereplést. Külön öröm, hogy több, különféle típusú könyvtárakban szolgáló gyakorlati szakember is csatlakozott. Szép, nemes példája ez a szakmai összefogásnak, összetartozásnak. Akár jelképként is felfoghatjuk: a hazai könyvtáros társadalmat tömörítő Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökét, a szervezet első emberét képviselői révén a szakma egésze üdvözlí.

A kötet alap gondolatait a szerkesztők közös előszava fogalmazza meg. Egy-két részletét érdemes szó szerint idézni. Az első a könyvtárak egész múltján átívelő, manapság mind jobban elterjedő fogalmi meghatározás: „A könyvtár egy-

szerre jelenti a fizikai épületet, a szellemi közeget és a befogadó teret, miközben a mindenkori technológiáknak köszönhetően, téről és időtől független intézményhálózatként működik.” Vagyis a kötet címében szereplő „hálózatok” szó kettős értelmet nyer: egyfelől utal a globális méretű internetre, másfelől arra, hogy a könyvtárak sokasága „Magyarország legnagyobb kulturális intézményrendszere”, sokoldalú szolgáltatásokkal, elvileg bárki számára hozzáférhető módon. Ma már – folytatódik az előszó – „A könyvtár folyamatosan megújulva várja felhasználóit akár személyesen, akár a virtuális térben, őrzi és gondozza a múlt örökségét.” Majd azt olvashatjuk, hogy miként viszonyulnak ehhez a múlthoz a ma könyvtárosai, konkrétan a tanulmányok szerzői: „Kötetünk ezt a sokszínűséget kívánja bemutatni, és a XXI. század második évtizedének kezdetén igazodási pontokkal szolgálni az évezredes könyvtáros hivatás komplex feladatrendszerének ellátásához.” Még konkrétabb célkitűzés: „A magyarországi könyvtárügyet nemzetközi kontextusba helyezve, majd a történeti előzményeket tárgyalva [valójában csak egy-két mozzanatát kiragadva] vezetjük el olvasóinkat a digitális forradalom előidézte változásokból eredő problémákig. Mindvégig szem előtt tartjuk az információközvetítés lehetséges módjait, ahogy a közösségépítés is megjelenik a tanulmányokban.”

Mindez valóban kiolvasható a kötetből. Szinte restelkedve írjuk ide, hiszen a kiadó neve láttán egyértelmű elvárás, hogy a gyűjtemény messzemenően megfelel a tudományosság követelményeinek. Ezáltal megnyílik a lehetőség a további szakmai vitákra, lendületet kaphatnak az újabb kutatások. Gazdag a hivatkozási apparátus, leginkább a magyar nyelvű szakirodalomra, de feltűnő gyakorisággal a külföldi művekre is, és mindig igen precízen. Csaknem rendszeres a történeti előzmények feltárása és a jövő perspektíváira való kitekintés. A kiadói és a szerkesztői szándékhoz, továbbá a potenciális olvasóközönség érdeklődéséhez, igényeihez igazodik a közlemények hármas tagolása: kiemelt tartalmi összefoglaló, többnyire fejezetekre osztott, néhol táblázatokba foglalt főszöveg, végül együtt az irodalom és a jegyzetek. Csupán egy dolgot hiányolhatunk, ez pedig a hazai tudományos könyvkiadás Achilles-sarka: itt sincs mutató.

Nyilvánvaló, hogy a huszonöt tanulmány részletes ismertetésére egy rövid recenzióban nincs lehetőség, sőt a vázlatos bemutatás is szétfeszítené a terjedelmi kereteket. Ilyenformán csupán – egypár némileg önkényes kivétellel – a címek felsorolására és egy-két gondolat felvillantására szorítkozhatunk. Elsőként *Kisz/Péter* mutatja be az ünnevelt, Barátné Hajdú Ágnes életművét (*Könyvtárdiplomácia – tudomány- és szakmapolitika a nemzetközi könyvtári-információs szervezetekben*), de nem teljes körűen, hanem egy adott szempontból, nevezetesen az egyetemi és főiskolai oktatóként, majd az MKE alelnökeként, újabban elnökeként, illetve az IFLA igazgatótanácsának első magyar tagjaként a könyvtár-, tágabban a kultúrdiplomácia terén kifejtett, szinte hihetetlenül sokoldalú, rendkívül intenzív tevékenységét, ezzel a magyarországi könyvtári kultúra kevésbé vizsgált területére irányítva a fi-

gyelmet. A történelmi közlemények egyikében (*Gyulaffi Lestár született... , de mikor is? Avagy az információközvetítés buktatói*) Bibor Máté János, az ELTE BTK KITI tanársegéde finom elemzéssel a történelmi forráskritika megkerülhetetlen voltára hoz fel jellegzetes, és a könyvtári tájékoztatás számára is tanulságos példát: a hajdani erdélyi emlékiró, Gyulaffi Lestár nehezen kideríthető születésnapját. A termékeny tudománytörténész, *Gazda István* (egyike a nem könyvtáros szerzőknek) a 19. század közepén kibontakozó hazai reáltudományi könyv- és lapkiadásra, és az akkortájt alakuló tudományos egyesületek és szervezetek (Magyar Tudós Társaság, Orvosegyesület, Természettudományi Társulat, Mérnök- és Építész-Egylet, orvosok és természettudósok éves vándorgyűlései stb.) szerepére, aztán röviden a cenzúra visszahúzó hatására vet néhány pillantást (*Információközvetítés és közösség-építés a reáltudományok művelői körében Magyarországon 1825–1867*).

Nálunk ritkán használt fogalmat – ténypróza – tárgyal *Zsámbékiné Domsa Zsófia*, aki régebben könyvtáros volt, most az ELTE BTK Skandináv Nyelvek és Irodalmak Tanszékének adjunktusa. A norvég példát választotta, és leginkább a szóban forgó szövegek közéleti, demokratikus szerepét hangsúlyozza (*Kultúra- és információközvetítés norvég módra – a ténypróza társadalomformáló szerepe*). Nemzetközi kitekintéssel keresi a választ a sokakat aggasztó, mert sokakat érintő dilemma – mi lesz a bibliográfiák sorsa, jövője? – feloldására *Dippold Péter*, az FSZEK Központi Könyvtárának igazgatója, az ELTE BTK KITI adjunktusa (*Rekniem a bibliográfiáért? Esettanulmány egy szakbibliográfia metamorfózisáról*). Az információközvetítés több ezer éves múltira visszatekintő eszköze, a bibliográfia kapcsán elméleti és gyakorlati problémaként is felvetődik a fenti kérdés. Ámbár voltaképpen leegyszerűsíthető (leszűkíthető), még ha a szerző nem is fogalmaz ilyen kiélezetten: a közeli – és főleg a távoli – jövőben megjelenhetnek-e még nyomtatott bibliográfiák, vagy ezután már csak bibliográfiai adatbázisok készülnek? Az elvont elméleti viták és a meggondolt vagy meggondolatlan jóslatok helyett praktikus, és a célhoz feltehetően közelebb vivő módszerhez nyúlt: elemezte a Közép- és Délkelet-Európa kisebbségeinek bibliográfiai kézikönyvét és az ennek tartalmára épülő Ethnodoc webes adatbázist, valamint az Erdélyi Magyar Adatbank működését, és megnézett még jó néhány kelet-európai kutatási adatbázist és digitális könyvtárt. Summázata sommás: az adatbázis „egészen másfajta lehetőségeket teremtett a bibliográfiai információk visszakeresésében és hasznosításában”. Ezt ezerféle tapasztalati tény megerősíti. Mindazonáltal a szerző úgy véli, hogy a bibliográfia műfaja „nem tűnik el, hanem (mint annyi minden más napjainkban) csak átalakul.” Az általa átmenetinek tartott állapot jellemzőit igyekszik feltárni, értékelni, mértéktartással, óvatos latolgatással.

Jóformán teljes mértékben külföldi dokumentumokra támaszkodik *Csik Tibor*, az ELTE BTK KITI adjunktusa – írásának (*A tartalmi feltárás kérdései 1945-től az 1970-es évig. Úttörők és útkeresők*) mindössze egyetlen hazai hivatkozása van. Értekezésében történelmi áttekintést ad az információ-visszakeresés megszületé-

séről és az osztályozás megújításáról, a tárgyszójegyzék elterjedéséről, közben – az alcím ígérétehez híven – felmutatja néhány jeles szakember és gondolkodó (Bliss, Borges, Ranganathan, Luhn és mások) szerepét. Ma már a könyvtárak mindennapi munkájában nélkülözhetetlenek a tezauruszok, ezért általános érdeklődés kísérheti *Dula Marina* dolgozatát (*A többnyelvű tezauruszok kialakulása történeti nézőpontból és a tezauruszokra vonatkozó szabványok, irányelvek*). A fiatal szerző az ELTE BTK KITI mesterszakos hallgatója, az Országgyűlési Hivatal, majd az Isobar Budapest munkatársa; 2014-ben az OTDK-n második helyezést ért el a kötetben közölt tanulmány alapjául szolgáló pályamunkával. Az országhatárokon belül maradt és a téma magyar nyelvű irodalmát írásában csaknem teljességgel feldolgozta *Nagy Enikő* (*A tájékoztatás fogalmi rendszerének változása: magyarországi helyzetkép a XX-XXI. században*), aki a Szentesi Városi Könyvtárban kezdte pályáját, jelenleg gimnáziumi tanár. Eredetileg PhD-értekezésnek készült a tanulmány, témavezetője Barátné Hajdu Ágnes volt. Bó történeti vázlat, egészen az egyetemi informatikus könyvtáros szakok 2019–2020. tanévi tanrendjeivel bezárólag.

Igenscak időszerű és – bátran mondhatjuk – nagyon izgalmas közkönyvtári téma feldolgozására vállalkozott *Fehér Miklós*, a Könyvtári Intézet igazgatója (*Jogszabály generálta változások a megyei könyvtárak tevékenységének alakulásában 2012–2017*). A kiindulópont az 1997. évi CXL. törvény: az ebből és az úgynevezett követő jogszabályokból, továbbá a törvény módosításaiból fakadó, a megyei hatókörű városi könyvtárakban megfigyelhető – elsősorban a címben jelzett fél évtizedben bekövetkezett – változásokat szemlézi. Mégpedig egy sajátos, egyébként kézenfekvő módszerrel: a kötelező éves beszámolókból kigyűjtötte az érintett jogszabályi pontokra vonatkozó részleteket (pl. elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetősége, a digitális írástudás, műveltség előmozdítása, az oktatás támogatása, kulturális és közösségi programok, települési könyvtárak fejlesztése, KSZR-működtetés, minőségirányítás, szakmai műhelynap, versenyképesség), táblázatokba rendezte azokat, majd az előfordulási számokból és szöveggörnyezetükből próbált – szögezzük le: elég meggyőző – következtetéseket levonni. Csak egy-két, köztük könyvtárpolitikai súlyú példa: talán legkevésbé vitatható az a megállapítása, hogy „a hatékony ellátás érdekében a jogszabályokat módszertannal is támogatni kell” (azaz kellett volna, kellene); szerinte (és sokunk szerint) „a továbblépés érdekében érdemes, sőt szükséges lenne a hazai könyvtári rendszer működésének átfogó újragondolása”, mint ahogy változatlanul aktuális a könyvtárak alapterületi normatíváinak újbóli sürgetése is. Hallatlanul fontos a tanulmány végső konklúziója (utolsó két mondata), mert a remélt jövőt vizionálja: „mindnyájunk közös érdeke az erős könyvtár. Az erős, jól vezetett és együttműködésre kész könyvtár, és az ezt támogató, valamennyi szereplő által művelt közös könyvtári szakpolitika.”

A következő tanulmány címéről (*Tudásbázisok szerepe az egyházi hivatásúak élet-hosszig tartó tanulmányának támogatásában*) önkéntelenül is a régi magyar szólás-mon-

dás jut az olvasó eszébe: „A jó pap holtig tanul.” *Mészáros Kornélia*, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtárának vezetője tényleg ilyesmiről elmélkedik: a könyvtárak, az információk, a digitális műveltség, egyáltalán a tudás hatását mérlegeli a papok pályájára és teológiai nézeteire. *Virágos Márta*, a Debreceni Egyetemi és Nemzeti Könyvtár nyugalmazott főigazgatója saját intézménye példáján, saját tapasztalatai alapján mutatja be egy új, a digitális technológia uralkodóvá válásával megerősödött feladat lényegét és kialakulásának folyamatát, közelebről az egyetemi repozitóriumot és a ráépülő szolgáltatást (*Felsőoktatási könyvtárak tartalomgazdai szerepkörben: az egyetemi bibliográfiától a Tudóstérig*).

Az online szakirodalom hazai elérésében pótolhatatlan szerepe van az Elektronikus Információs szolgáltatás Nemzeti Programnak, amely 2001 óta kormányzati támogatással működik az MTA könyvtárában; közvetlen irányítója 2020 ősziig *Lencsés Ákos* osztályvezető volt. Adatgazdag tanulmányában (*Határon túli magyar könyvtárak az EISZ-ben*) örömmel közli, hogy 2019 óta 26 határon túli magyar intézmény is hozzáférhet az adatbázisokhoz. A bővítés-bővülés menetét vázolja, közben személyes hangot is megüt: meleg szavakkal idézi fel Barátné Hajdú Ágnesnek az információkereső nyelvekről tartott emlékezetes budapesti egyetemi tanóráit. Mindannyiunkat érintő probléma az élelmiszer-biztonság. *Boda Gáborné Köntös Nelli*, az ELTE BTK KITI adjunktusa ennek online információforrásait veszi számba és ismerteti (*Az élelmiszer-biztonság online információforrásai. A könyvtárak szerepe és lehetősége a vásárlói tudatosság növelésében*).

A 2017-es országos reprezentatív olvasási és könyvtárhasználati felmérés kapcsán *Tóth Máté*, a Könyvtári Intézet volt osztályvezetője, a Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtár igazgatója írásában (*A könyvtár használja az egyes demográfiai változók alapján*) azt vizsgálja, hogy a lakosságnak a demográfiai változók (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhely típusa) mentén csoportosított rétegeinél hogyan hasznosulnak a könyvtári szolgáltatások. Tanulmánya közelebről is szemügyre veszi a könyvtári tagság arányait, a szépirodalom olvasását, a tanulás támogatását, a munkahelyi és az otthoni feladatokat, a közösségi és baráti kapcsolatok ápolását. A kirajzolódó kép meglehetősen differenciált. Összegzéséből három megállapítást mégis érdemes kiemelni, mert a mindennapi tapasztalatok megerősítik: a könyvtár elsősorban a felsőfokú végzettségűeké; a hasznosulás feltételez egyfajta életstílust; a könyvtár hasznosulása messze túlmutat az úgynevezett hagyományos funkciókon. Manapság gyakori beszéd- és kutatási téma az autisták (gyerekek, fiatalok, felnőttek) iránti társadalmi felelősségvállalás, a könyvtárak munkájában az egyetemes hozzáférés biztosítása. *Németh Katalin* pozitív külföldi és hazai példákat hoz fel (képekkel illusztrálva), és a szakirodalom, valamint a tények ismeretében biztatónak látja a jövőt is (*A könyvtár mindenkié!? Egyetemes tervezés és autizmus barát könyvtárak*).

A szemléltető képanyag komoly erőssége *Rambáb Mária*, a Bács-Kiskun Megyei Katona József Könyvtár igazgatója, az IKSZ elnöke tanulmányának is

(*A befogadó könyvtári terek. A Bács-Kiskun megyei könyvtárak átalakítása, korszerűsítése 2005–2019*). A szerző azt beszéli el, hogy miként és miért történt megyéje könyvtáraiban – mindenekelőtt az általa irányított kecskeméti intézményben és a megyei Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer községi egységeiben – az előző másfél évtizedben a könyvtári terek át- és kialakítása. Döntően kettős céllal: az épületek valódi szolgáltató könyvtárak legyenek, és minél jobban elláthassák a közösségi tér utóbbi időben formálódó funkcióját. Mindaz, amit elmond, meggyőző, érvei, adatai, képei, táblázatai általánosítható és alkalmazható tanulságokkal szolgálhatnak az egész országban, és minden bizonnyal a határon túli magyar könyvtárakban is. Hasonló gondolkörben mozog *Kálmán Veronika*, az Óbudai Árpád Gimnázium könyvtárosának írása (*Az iskolai könyvtár mint harmadik hely*). A viszonylag új keletű fogalom a tanulmány értelmezésében egy olyan közösségi tér, amely az otthon és a munkahely – ez esetben az iskola – mellett helyet ad rendszeres, önkéntes, informális közösségi alkalmaknak, és ezáltal válik a tanító-nevelő folyamat részesévé.

Még egyetemistaként talált rá témájára *Kőműves Renáta*, a soproni Városi Könyvtár munkatársa (*A könyvtárak helyzete Olaszországban. Torino [a kötetben tévesen Torinó] könyvtári hálózata*). Egyebek között olvashatunk a „nemzeti” elnevezésű bibliotékákról, a városi könyvtárakról, az olasz könyvtártudományi kézikönyvekről, a nemzeti bibliográfiáról, a „Közkönyvtárak 2020” projektről, a torinói Királyi Könyvtár és az ottani városi zenei könyvtár részletes bemutatása pedig – a szerző szavaival – „reprezentálja a muzeális megőrző helyek és az innovatív könyvtári szolgáltatások példáját.”

Lengyelne Molnár Tünde, az egeri Eszterházy Károly Egyetem Médiainformati-ka Tanszékének tanszékvezető docente mélyen végiggondolt eszmefuttatása (*A technológiai fejlődés hatása a könyvtárakra*) több időszerű kérdést és dilemmát vet fel – köztük talán a legizgalmasabbat: lesz-e a jövőben könyvtáros? –, és éppen ezért feltétlenül továbbgondolásra serkenti az érdeklődőt. A jelen egyik igen fontos technikai és tartalmi feladatának megoldási esélyeit mérlegeli *Kosztjányi Mátrai Rita*, az ELTE BTK KITI tanársegéde (*Webarchiválás és crowdsourcing: hogyan segíthetjük a közgyűjtemények internetarchiváló tevékenységét?*). A külföldi szakirodalom és a hazai tapasztalatok alapján elfogadható érvekkel bizonyítja, hogy ebben a munkában (a kulturális örökség számbavételében) sokat segíthetnek a jól szervezett önkéntesek. A web által generált új lehetőségek egyikét kutatja *Fodor János*, az ELTE BTK KITI adjunktusa is (*Oldás és kötés a virtuális közösségépítésben. Könyvtári tudásközvetítés a közösségi médiában*). Tanulmányában is azt igazolja a szerző, hogy az adatbázis-alapú tartalomszolgáltatás és a közösségi hálózatok létrejötte megteremtette a nyilvános interakció valóságát. Összefoglalóját optimista kicsengésű jóslattal zárja: „A közösségi médiát átjáró, érdeklődést megkötő, tudásközvetítő hatás a könyvtár jövőképeinek egyik megoldása.” Az e-könyv és az e-tartalom jeles szakértője, *Kerekes Pál*, az ELTE BTK KITI címzetes egyetemi docente

tanulmányában (*Archívum és könyvtár: integráció digitális alapokon*) a hálózati mentés néhány problémájával foglalkozik. Különös tekintettel a gyűjteményépítésre, tá-
gabban a kulturális örökség meg- és átmentésére, kultúratudományi összefüggé-
seket is felvillantva. A téma kapcsán fontos gondolatokat fejteget az „emlékezés
– emlékezet” fogalompár különbségéről; a digitális archiválást az utóbbihoz köti.
Közben a felejtést is szóba hozza, mint a szellemi aktivitás szükségszerű kategó-
riáját.

Eszenyiné Borbély Mária, a Debreceni Egyetem Informatikai Karának adjunk-
tusa az öt magyarországi képzőhely végzés előtt álló huszonhét hallgatójának
részvételével 2019-ben készült felmérés eredményeit ismerteti, elemzi (*A felső-
fokú könyvtárosképzés szerepe a hallgatók digitáliskompetencia-állapotának fejlesztésében*).
Miután az egyetemeken már évek óta informatikus könyvtáros szakon folyik az
oktatás, elvárható végeredmény született: a tanulmányaik végén járó leendő szak-
emberek digitális készségei meghaladják a már dolgozó, könyvtáros diplomával
rendelkezőkét. A tanulmány adatai, grafikonjai e biztató megállapítás részleteit
árnyalják. Szintén egyetemisták, az ELTE informatikus könyvtáros szakos hallga-
tói körében folytatott kérdőíves vizsgálatot (mégpedig kétszer: 2013-ban és 2018-
ban, és kimutatta a fél évtized változásait is) *Senkei-Kis Zoltán*, az ELTE BTK
KITI adjunktusa (*Legális vagy illegális? Jogtudatosság a könyvtáros hallgatók körében*).
A kutatás célja annak ismételt feltérképezése volt, hogy a leendő könyvtárosok
mennyire ismerik az internethasználatra, különösen a tartalommegosztásra vo-
natkozó szerzői jogi szabályokat, illetve milyen a hozzáállásuk az interneten elér-
hető tartalmak tekintetében, azaz jogtudatos-e vagy sem. Az egyre bővülő inter-
netes jog egyik bonyolult kérdését feszegeti a tiszteletkötet utolsó tanulmányában
Tószegi Zsuzsanna, az ELTE BTK KITI címzetes egyetemi docense, óradíjas okta-
tója (*Digitális könyvtárak vs. személyes adatok védelme – a tájékoztatóhoz [a tartalomjegy-
zékben: tájékoztatás]hoz, illetve az elfeledtetéshez való jog érvényesítése online környezetben*).
A magánszférát leginkább a keresőmotorok fenyegetik, azért üdvözlendő, hogy
néhány, az eligazodást, értelmezést segítő alapvető dokumentumot is ismertet:
pl. az Európai Bíróság ítélete a Google Spain ügyében; az IFLA állásfoglalása
az elfeledtetéshez való jogról; a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság
Hatóság álláspontja a Google adatkezelői szerepéről; a digitális könyvtárak és a
GDPR által deklarált elfeledtetéshez való jog érvényesítése.

A könyvtár- és információtudomány interdiszciplináris jellegéből fakadóan a
szerzők lépten-nyomon jelzik a többi tudományterülethez való sokirányú kap-
csolódást. Az elméleti megközelítések mellett (olykor azok előtt) sűrűn utalnak a
könyvtári gyakorlat újszerű megoldásaira tett külföldi és hazai kísérletekre. Sejt-
jük, hogy rövidesen megéri az idő egy új hazai könyvtáros kézikönyv összeállításá-
ra is. Ez az idő még nem jött el, a kötet azonban számos elemében, részletében
magában hordozza egy majdani (talán nem is olyan távoli), a 21. századi fejlemé-
nyeket is számba vevő szakági kisenciklopédia csíráit.

A fenti bekezdések érzékeltethetik a kötet sokszínűségét és sokrétűségét. Tegyük hozzá: magas a tanulmányok átlagszínvonala is; más szavakkal: a könyv a magyar könyvtár- és információtudományi szakirodalom számottevő értéke. Mi, könyvtárosok örülünk neki és legyünk büszkéek rá.

Információközvetítés és közösségépítés : multifunkciós könyvtári hálózatok / szerk. Kiszl Péter és Németh Katalin ; [közread. az] ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet. - Budapest : ELTE BTK Könyvtár- és Információtud. Int., 2020. - 342 p. : ill. ; 24 cm

Elektronikus elérhetőség:

DOI: <https://doi.org/10.21862/infkoz>

Bényei Miklós

Éger Gábor díjnyertes OTDK-dolgozata: Eszéki T. István könyvhagyatéka

Ritkán olvashatunk a szakfolyóiratainkban, és ritkán hallhatunk a szakmai fórumokon az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Könyvtártudományi Szekciójának dolgozatairól. Holott a kétévente megrendezett pályázatokon egyes egyetemi hallgatók nemegyszer igényes pályamunkákkal jelentkeznek. Összeségében ők a jövő ígéretei. A tudományos diákköri konferenciákon részt vevő hallgatók szorgalma, sikere azt ígéri, hogy a könyvtár- és információtudomány-nak nálunk is lehet, lesz jövője. Erre utal, hogy némelyik dolgozat a pályadíj mellett abban az elismerésben is részesülhet, hogy nyomtatásban (esetleg online) is megjelenhet, azaz gyarapíthatja a könyvtártudományi, könyvtörténeti szakirodalmat. Ez történt a most ismertetett munkával is, amelyet a Sárospatakon működő Hernád Kiadó tett közzé 2020-ban, a gyorsan népszerűvé, keresetté vált *Nemzet, egyház, művelődés* című, rangos sorozata 12. darabjaként.

A szerző a nagy múltú és nagy hírű Sárospataki Református Kollégium Nagy-könyvtárának munkatársa, fiatal, majdhogynem pályakezdő könyvtáros. Egyetemi tanulmányait részben Debrecenben (az informatikus könyvtáros szak alapképzési tagozatán), részben Egerben (a mester szak levelező tagozatán) végezte. Voltaképpen a munkahelyén, munkaköri feladata során ismerkedett meg a választott témával, amelyet aztán nagy igyekezettel, idősebb kollégái tanácsait is figyelembe véve, dolgozott fel. Az OTDK 2017. évi országos döntőjének bírálói a dolgozatról elismeréssel írtak, és magas pontszámaikat a nyilvános vita zsűrije is jóvá hagyta, így első díjat kapott. Mint szó esett róla, a dolgozat értékeit a Hernád Kiadó vezetői is felismerték, és nemrég egy elegáns, tipográfiailag mives kötetben közre adták.

A dolgozat tárgya szervesen illeszkedik a szegedi egyetemi könyvtárban pár évtizede indított, majd kibontakozó és az utóbbi években különösen fellendült könyvtártörténeti irányzathoz, amely a kora újkori magyarországi és erdélyi könyvtári és olvasási kultúra eredeti forrásokra támaszkodó, részletekig hatoló feltárását célozza. Egy kezdő kutató számára lehetőség és kihívás, hogy ehhez, a nemzeti kulturális örökség mélyre hatoló megismerésére irányuló programhoz kapcsolódhat. Éger Gábor pontosan ráértett erre, és nagy szorgalommal, fiatal korát meghazudtoló hozzáértéssel dolgozta fel egy hajdani pataki diák, a 17. század utolsó harmadában és a 18. század első évtizedeiben tevékenykedő erdélyi (kolozsvári) református prédikátor (és esperes) könyvhagyatékának ma még fellelhető és azonosítható darabjait. A könyv tartalma szorosán igazodik a megadott címhez, tehát arról is beszámol, hogy az Eszéki-féle gyűjteményrész miként és mikor került a Sárospataki Református Kollégium könyvtárába. Az egykori adományoknak a könyvtár gyarapításában játszott szerepéről Dienes Dénes gyűjteményi igazgató írt figyelemre méltó, és komoly történelmi tanulságokat felemlítő ajánlást a kötetbe.

A szerző elsősorban – az igazán helyes autentikus megközelítés szándékával – az egyidejű forrásokra támaszkodott: a könyvhagyaték (illetve elérhető maradékanak) köteteit, továbbá a korabeli könyvjegyzékeket vizsgálta. Behatóan tanulmányozta a magyar (és részben az idegen nyelvű) szakirodalmat (főleg az adott időszakból korábban megjelent könyvlistákat), egyebek között webforrásokat is átnézett. Ily módon sikerült bizonyítania azt a hipotézisét (bár ezt a kifejezést nemigen használja), miszerint Eszéki István könyvtárának az 1707-ben Sárospatakra adományozott (és 1713-ban átvett) kétharmada összetételében erősen hasonlított az egykorú hazai protestáns egyházi gyűjteményekhez. Két fontos módszertani eljárását érdemes kiemelni (kétségtelen egyik sem újszerű, ám elég ritkán alkalmazott): az egyik Simándi István helyi fizikatanár csaknem ugyanakkor (1711-ben) ide került adományának összehasonlítása az Eszéki-féle donáció példányaival; a másik annak nyomom követése, hogy az Eszéki-féle gyűjtemény egyes darabjai miként és mikor jelentek meg a nagykönyvtár korabeli katalógusaiban, illetve a hajdani hagyaték hogyan tükröződik a nagykönyvtár mai katalógusában.

Mivel a könyv jórészt (a hagyaték kivételével) kéziratos forrásokat dolgoz fel, a használt szakirodalom mennyisége kifejezetten gazdagnak mondható. Az irodalomjegyzékben precíz bibliográfiai leírások, könnyen visszakereshető kézirattári és levéltári jelzetek találhatóak. Pontosán hivatkozik (szakirodalmi utalások, kézirattári és levéltári dokumentumok jelzetei), és magas a kiegészítő megjegyzéseket is sűrűn tartalmazó lapalji jegyzetek száma. E téren következetesen jár el. A gondosan válogatott, gyakorta színes képanyag a kiadót és a debreceni Kapitális Nyomdát is dicséri. E dokumentumok vonzó adalékok, főleg a 18. századi

könyvjegyzékek és katalógusok oldalai segítenek megidézni a kort. Örvendetes, hogy a kötethez a kiadó név- és helynévmutatót is mellékelte.

Az ifjú szerző tehát birtokában van a forráshasználat módszereinek, biztosan mozog a feltárt információk dzsungelében, jól ismeri választott tárgyát. Megfelelően ötvözi a leíró és értékelő részeket, ugyanakkor – mivel a könyvanyag csaknem kizárólag idegen nyelvű műveket tartalmaz – elég bátortalanul idéz. Valószínűleg a kellő egyház- és teológiatörténeti jártasság hiánya magyarázza, hogy a fennmaradt 82 (eredetileg 204) mű érdemi elemzésébe nemigen bocsátkozik. Az aprólékos könyvtár- és katalógustörténeti fejezetek viszont igen meggyőzőek; a possessorbejegyzések ismertetése még az előző tulajdonosok számbavételét is elősegíti. Itt jegyezhető meg, hogy a szerző stílusa tudományos igényű, a szöveg megfogalmazása általában szabatos.

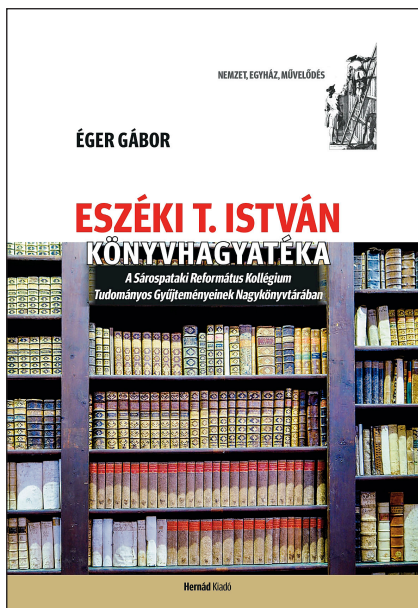
A dolgozatban feltárt, összegezett információk – a hazai könyvtártörténeti kutatás szintjén – megbízhatóak, számos ponton kiegészítik az eddigi eredményeket. Főleg az erdélyi (és áttételesen a magyarországi) protestáns lelkészek meglepően sokoldalú műveltségéről (amihez az itt is említett külföldi tanulmányok és kapcsolatok jelentős mértékben hozzájárultak), olvasási kultúrájáról árulnak el sokat. Hiszen Eszéki István is – például – az egyetemes művelődés- és szellem-történet olyan kimagasló alakjainak a kötetét olvasta, mint Erasmus, Melancton, Grotius, Comenius. Meglepően sok a katolikus szerző. Abban viszont semmi meglepő nincs, hogy az eredeti 204 mű több mint 56%-a (131), a ma is fellelhető 82 mű közel kétharmada (53) teológiai jellegű, hiszen a tulajdonos foglalkozása, képzettsége és az akkori tudományos könyvkiadás is ezt diktálta. (Még a természettudományos műveltségű Simándi István könyvtárában is a teológiai tartalom dominált, összhangban a korabeli szokásokkal.) Okvetlenül előnyére vált volna a dolgozatnak, ha a szerző bátrabb kísérletet tesz a könyvhagyatékek tartalmi elemzésére. Ezt a tudományos diákköri dolgozatok átlagos méretét bőven meghaladó terjedelemben, valamint a rendelkezésére álló teológia-, egyház-, filozófia- és irodalomtörténeti, tágabban a művelődéstörténeti szakirodalom alapján nyilván megkísérelhette volna.

A könyv szerkezete logikus, alaposan végiggondolt munka. A fejezetek sorrendje áttekinthető, és ez a tartalomjegyzékben is világosan tükröződik: Eszéki T. István rövid életrajza; A sárospataki Kollégium könyvtárának rövid története a 17–18. század fordulóján; Az Eszéki-hagyatékek levéltári forrásai; Eszéki T. István könyvhagyatékának katalógusa; A vizsgálat háttere és a felmerült kérdések; Teológiai irányzatok Eszéki T. István könyvtárában; A gyűjtemény összetétele; A gyűjtemény elemzése; Eszéki T. István gyűjteménye a korabeli könyvjegyzékek és katalógusok tükrében; Változások a gyűjteményben az 1738-ban és az 1760-ban készült katalógusok tükrében; Változások a gyűjteményben az 1760 és 1815 között készült katalógusok tükrében; Eszéki T. István hagyatéka a jelenlegi

könyvtári katalógus tükrében; Possessorbejegyzések Eszéki T. István könyveiben; Magyar vonatkozású egyetemi disputációk Eszéki T. István hagyatékában.

Mindent egybe véve: Éger Gábor nemcsak érdekes, hanem hasznos, a jelenlegi hazai könyvtártörténet-írás egyik legeredményesebb irányzatához, témaköréhez kapcsolódó tárgyat választott az OTDK-pályázatához. A maga által vállalt feladatot igyekezett kellő gondossággal és biztató színvonalon megoldania. Mindazonáltal jó néhány helyen felbukkannak a gyakorlatlanságból fakadó problémák, hibák. Aligha vitatható, hogy a latin nyelv alaposabb ismeretének és a kiterjedtebb egyháztörténeti tájékozottságnak a hiánya éreztetten kedvezőtlen hatását. Végeredményben hézagpótló munka született. A fiatal szerző könyvtár-, egyház- és művelődéstörténeti szempontból egyaránt fontos témát tárgyal, a napjainkban folyó kutatásokhoz igencsak hasznos adalékokkal szolgál, több elemében, részletében is hozzájárul a történeti vizsgálódások elmélyítéséhez, árnyalásához. Mindvégig látszik, hogy a szerző kedvvel és – ha szabad ilyet mondani – szeretettel foglalkozott a témával. Pályakezdő teljesítménye igazán ígéretes. Érdemes folytatnia a tárgykör kutatását: egyrészt konkrétan az Eszéki-féle könyvhagyaték tartalmi vizsgálatát, másrészt a Sárospataki Református Kollégium Nagykönyvtárában rejtőző, még feltáratlan dokumentumok, netán egykori lelkészi, tanári könyvtárak felszínre hozatalát.

Eszéki T. István könyvhagyatéka : a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtárában / Éger Gábor. – Sárospatak : Hernád Kiadó, 2020. – 222 p. ; 24 cm. – (Nemzet, egyház, művelődés, 12.)

Biblioterápiás képzés Szentendrén – egy jól működő modell

Bartos Éva szerkesztésében nemrégiben látott napvilágot *A biblioterápia közelebről* címet viselő kötet, amelynek alcíme – *A szentendrei modell* – utal arra, hogy témája a szentendrei székhelyű Hamvas Béla Pest Megyei Könyvtárban, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete szervezésében zajló biblioterápiás képzés. A biblioterápia egyre népszerűbbé válik hazánkban, az érdeklődők már többféle képzésből választhatnak, ha szeretnék elsajátítani a módszer elméletét és gyakorlatát, és saját munkájukhoz kötődően alkalmazni azt. A Bartos Éva által vezetett képzés amellest, hogy a jelenleg futó kurzusok közül az első volt Magyarországon, azért is lehet különleges nekünk, könyvtárosoknak, mert ez a képzés könyvtári környezetben zajlik, könyvtárosoknak szól, az oktatók könyvtári szakemberek, akik jól ismerik a szakmában dolgozókat, így kifejezetten a könyvtárosok helyzetére, igényeire, kompetenciáira, erősségeire építve tudják kialakítani a tananyagot.

Mint a könyvből is megtudhatjuk, a szentendrei modell komoly múltra tekinthet vissza, hiszen az első biblioterápiás továbbképzést 1999-ben rendezték, akkor még a Pest megyei gyerekkönyvtárosok számára, 2003-tól pedig már akkreditált képzés keretében sajtúíthatták el az érdeklődők a módszert. Az akkreditált program azóta két változáson ment keresztül: 2015-ben fenntartója az OSZK Könyvtári Intézete lett, színhelye azonban maradt Szentendre, célcsoportja pedig továbbra is a gyerekkönyvtárosok. 2015-ben bővült a résztvevők köre, annak a felismerésnek köszönhetően, hogy a biblioterápiára nem csupán a gyerekek körében van igény. Az érdeklődő kollégák jelenleg *Felkészülés a fejlesztő biblioterápia könyvtári alkalmazására* címen találják meg a Könyvtári Intézet honlapján, és itt tudnak jelentkezni rá.

Az igényeknek és a tapasztalatoknak megfelelően természetesen folyamatosan változott és fejlődött a képzés tartalma. Az akkreditált tanfolyamon 2003 és 2019 között több mint háromezren vettek részt. Rendkívül gazdag szakmai tapasztalat áll tehát az oktatók mögött, amely valóban megérett arra, hogy egy önálló kötetben a szakma és minden téma iránt érdeklődő olvasó elé tárják.

A könyv szerkesztője, Bartos Éva arra törekedett, hogy számos rövidebb fejezetben minél sokoldalúbban ismertesse meg az olvasóval a biblioterápiás képzés szentendrei modelljét. Egy bevezető után, amely röviden szól a biblioterápiáról és magáról a szentendrei képzésről, Szávai Ilona beszélgetését olvashatjuk Bartos Évával, a képzés vezetőjével. Az interjúban áttekintést kaphatunk a biblioterápia nemzetközi és hazai helyzetéről, fejlődéséről, valamint a magyarországi képzések alakulásáról.

A bevezető interjú után az első rész a képzést és az oktatókat mutatja be. Jelenleg három oktató tanít Szentendrén: Bartos Éva, Horváth Judit és Magyaréné Fekete Katalin. (Mindenképpen érdemes megemlíteni, hogy az oktatói karnak 2009-ig tagja volt Boldizsár Ildikó is, aki az azóta eltelt évtizedben a meseterápiát vitte sikerre hazánkban.) A következő három fejezet az említett három oktató személyes vallomásának, hitvallásának ad teret, megismertet azzal az úttal, amely a biblioterápiához vezette őket, valamint azzal a feladattal, amelyet a képzésben vállaltak.

Bartos Éva már igen korán elköteleződött a biblioterápia mellett. Először nem könyvtári környezetben, hanem Szekszárdon, a Tolna Megyei Balassa János Kórházban alkoholisták között – tehát igazán nem könnyű terepen – alkalmazott már 1976-ban, orvosi irányítás mellett. A munka alapján írta doktori disszertációját, majd az itt szerzett tapasztalatokat már szervesen be tudta építeni könyvtári munkájába, a klinikumban jól működő módszereket a könyvtárosok által folytatott fejlesztő biblioterápiában is alkalmazva. Horváth Judit pszichológus kezdetől fogva a képzés pszichológiai részéért felel. Számos feladata van tehát az önismeret fejlesztésétől az empátia mélyítésén át a csoportvezetés elméletének és gyakorlatának átadásáig, amelyhez az évek során változatos tananyagot alakított ki, elméleti tudnivalókkal és gyakorlati feladatokkal, mindehhez pedig *Carl Rogers* humanisztikus pszichológiáját tekinti alapnak. Magyaréné Fekete Katalin, aki maga is könyvtáros, a képzés drámapedagógiai részéért felelős. Ismeretes, hogy a biblioterápia maga is összefügg más, elsősorban művészetterápiás módszerekkel, ezeknek az elemei jól alkalmazhatók a biblioterápiás foglalkozások során, az azonban talán tényleg egyedülálló, hogy a drámajáték ilyen nagy hangsúlyt kapjon egy képzés során. Magyaréné Fekete Katalin írása meggyőző arról, milyen hasznosak ezek a drámajáték által nyújtott módszerek a biblioterápiás munkában, és amellet, hogy magát a képzést is nagyban segítik, a hallgatók kezébe egy önálló eszköztárat adnak, amelyet maguk is alkalmazhatnak munkájuk során.

A *Képzésünk fejlődéstörténete* című fejezetben a képzés történetének alakulása mellett a három oktató mindazokat a témaköröket ismerteti, amelyeket a kurzus résztvevői elsajátítanak. Bár maguk is elismerik, hogy a rendelkezésre álló hatvan óra meglehetősen kevés, mégis úgy alakították ki a tananyagot, hogy minél több ismeretet tudjanak átadni a hallgatóknak. A képzés sok témát érint: művészetelméleti alapvetés, biblioterápiás ismeretek, önismeret-fejlesztés, kommunikáció, csoportvezetés, drámapedagógia stb., így önmagában is nagyon változatos, emellett pedig kiemelten fontos az oktatói gárda számára, hogy egyensúlyban tartsák az elméleti anyagot a gyakorlati ismeretekkel, hiszen a sikeres biblioterápiás munkához mindkettő szükséges.

A következő fejezet, amelyet szintén a képzés három vezetője jegyez, az utógondozásról szól. Azért kiemelten fontos megemlíteni az itt folyó munkát, mert ez az a terület, amelyben a szentendrei képzés valóban egyedülálló, olyat tud nyújtani, amely véleményem szerint nem sok területen elérhető. A szentendrei modellnek ugyanis szerves része, hogy a képzés után sem engedik el a hallgatók kezét. Erre részben talán azért is szükség van, mert a tanfolyamon rendelkezésre álló időkeret valóban szűkös, másrészt a biblioterápiás csoportvezetés olyan jellegű munka, amely feltétlenül igényli az utánkövetést, az esetmegbeszélést, a folyamatos inspirációt, annak érdekében, hogy a kollégák más szakemberek segítségével rá tudjanak látni saját munkájukra, valamint a kiegészítés veszélye se fenyegetse őket. A hallgatók és az oktatók közös igénye volt, hogy a tanfolyamon megkezdett munkát valamilyen formában folytassák, élő szakmai kapcsolatban maradjanak. 2010-ben tartották az első műhelynapokat, amelyek igen sikeresnek bizonyultak, ezért 2015-ben ennek a célnak a támogatására az oktatók és hallgatók közössége életre hívta a Magyar Biblioterápiás Társaságot, amelynek vezetőségét az oktatók alkotják, tagsága pedig elsősorban a képzés volt hallgatói közül kerül ki.

Az utógondozás kétféle munkaformában valósul meg. *Közös dolgaink* címmel rendszeresen hívják a teljes tagságot szakmai napokra, amelyen meghívott előadók beszélnek a saját szakterületükről, a biblioterápiához kapcsolódó változatos témákban. Szakmai műhelynapok keretében pedig 12 fős csoportokat fogadnak jelentkezés alapján. Ezekben a napokon a biblioterápiás munka során gyakran előkerülő témákat dolgozzák fel, saját élményű csoportokban, változatos módszerekkel, egyben biblioterápiás feldolgozásra alkalmas műveket is ajánlva a résztvevőknek.

A könyv röviden ismerteti az előadások és a műhelynapok témáit, amely már önmagában is igen inspiráló, a témaválaszték gazdag, a feldolgozás, segítségnyújtás igényes, több szempontú. A *Közös dolgaink* elnevezésű szakmai napon résztvevőként pedig magam is megtapasztaltam a társaságban uralkodó pozitív, szeretetteljes légkört, amely a tagok számára nemcsak szakmai, hanem lelki értelemben is támogató közeget tud nyújtani.

Az első rész zárófejezetében Gulyás Enikő széles körű áttekintést ad azokról a kiadványokról, gyűjteményekről, amelyek a biblioterapeutákat a szövegválasztásban segíthetik, majd bemutatja a Magyar Biblioterápiás Társaság honlapját (www.bibliotars.hu), különös tekintettel a *Bibliotár*ra, amely adatbázis formájában tartalmaz különböző, biblioterápiára ajánlott műveket, kulcsszavakkal és egyéb tudnivalókkal ellátva.

A kötet második részében a tanítványok írásai kaptak helyet, jelképes módon szinte oldalra ugyanannyit, mint amennyit az oktatók fejezetei. Többféle megközelítésben foglalkoznak a volt hallgatók, kollégák a biblioterápia témájával, a szövegek a fejezeten belül már nincsenek tematikus egységekbe rendezve, a maguk változatosságában olvashatók egymás után, így egyfajta kaleidoszkópszerű kép rajzolódik ki a Szentendrén végzett könyvtáros biblioterapeuták gondolatait, munkamódszereit, esetleírásait bemutató írásokból.

Két biblioterápiás műelemzés került a kötetbe: Horváth Tímea Lázár Ervin *A bolond kútásó* című novelláról, Mezei Márta pedig *A kristálygömb* című Grimm-meséről osztja meg gondolatait. Az érzékeny elemzések abba a háttér munkába engednek betekintést, amely a biblioterápiás foglalkozást megelőzi, hiszen a biblioterápiás folyamatban kiemelt fontossága van a szövegválasztásnak. A biblioterapeuta a beszélgetésre való készülés során átgondolja, hogy milyen személyes üzenete van számára a szövegnek, valamint azt is, milyen további kérdéseket vethet fel a foglalkozás résztvevőiben. Az írások eredetileg a tanfolyam zárófeladataként készültek, így sokat átadnak abból, milyen megközelítésben dolgoznak a szövegekkel a hallgatók a tanfolyam során.

Kuntler Edit írása hallgatói szemmel számol be a képzésen átélt tapasztalatokról. Személyes vallomás arról, mit jelent számára a biblioterápia és mindaz, amit a képzés során megtapasztalt, felemelő és megrendítő, kétségkívül a könyv egyik fénypontja, olyan önismereti felismerésekről ad számot, amelyek sokat elárulnak abból, milyen erős hatása lehet a biblioterápiának.

Ami a konkrét biblioterápiás munkát illeti, igen változatos kép rajzolódik ki a hallgatók munkái nyomán: valóban többféle célcsoporttal, korosztállyal, sőt nemcsak könyvtárban, hanem más helyszíneken is dolgoznak az itt végzettek.

Fucskár Erika az ötödikes korosztály számára állított össze igen jól átgondolt négyalkalmas, gyerekönyvtárban megvalósítható biblioterápiás sorozatot, amely a szövegek mellett tartalmazza a célkitűzéseket, a foglalkozások során használt játékokat, egyéb módszereket, valamint a felvethető kérdéseket. B. Tóth Erika saját, öt alkalmas biblioterápiás sorozatát ismerteti, amelyet szarvasi gimnazistákkal végzett. A választott szövegek és a terápiás cél mellett megosztja tapasztalatait, amelyből kiderül, hogy bár az időkeret szükségessége és az iskolai helyszín miatt nem volt könnyű dolga, az érdeklődő tanulókat mégis nagyon hatékonyan sikerült bevonnia a biblioterápiás foglalkozásokba. Szabóné Eszes Erzsébet szintén külső helyszínen, egy idősothtonban tart biblioterápiát. Cikke megírásakor

már komoly tapasztalattal rendelkezett, száz alkalomnál tartottak a beszélgetések, így ő már tekintélyes eszköztárat tudott bemutatni, többféle, a foglalkozásokon használt kellékről is szót ejtett, valamint négy alkalom forgatókönyvét és a megvalósult beszélgetések tapasztalatait is összegzi. Egy határterületre is elkalandozhatunk a könyv segítségével: Borsódy Eszter iparművész írása egy foglalkozás bemutatásának segítségével arra ad példát, hogy a biblioterápiás módszer hogyan elegyíthető művészetterápiával, gyermekfoglalkozás keretében.

Több könyvtárban zajlanak nagy sikerrel biblioterápiás csoportok. Petrovszki Mária az orosházi Justh Zsigmond Városi Könyvtárban *Mű-kedvelő* címmel havonta tartott biblioterápiás sorozatáról számol be sok szempontot felvonultató munkájában, amelyben kitér saját munkamódszerére, segítő szerepéről vállalt hitvallására, szövegválasztási gyakorlatára, valamint röviden a csoportot is bemutatja. Kázmér Ágnes a tiszaujvárosi Hamvas Béla Könyvtárban végzett munkáját ismerteti, kitérve arra, hogy miért látja hasznosnak a biblioterápia alkalmazását könyvtári környezetben, érintve a szövegválasztás szempontjait, és számos tapasztalatot megosztva a megvalósult foglalkozásokkal kapcsolatban. Marosvásárhelyi Adrienn *Lélekjárók* című biblioterápiás csoportjának tapasztalatai alapján közelíti ahhoz a kérdéshez, hogy milyen hatása és mekkora ereje lehet a biblioterápiának. Írásában a csoporttagok értékes visszajelzéseiből is ízelítőt ad.

A hallgatók fejezetét Horváth Bernadett írása zárja, amelyben a könyvtárak folyamatosan változó körülményekhez alkalmazkodó szerepét tekinti át, és amellett érvel, hogy a biblioterápiának ebben a folyamatban igen fontos szerep jut.

A Biblioterápia közelről kötet összegzése egy igen eredményes útnak, amelyet a szentendrei biblioterápiás képzés oktatói és hallgatói az elmúlt két évtized során közösen tettek meg. Summázat, visszatekintés. De ez a visszatekintés távolról sem az út végéről történik, inkább csak egy közbülső megállóból, hiszen a fejlesztő biblioterápiás képzés, valamint a Magyar Biblioterápiás Társaságban végzett utógondozói munka tovább folytatódik. Mindezt maguk a szerzők fogalmazzák meg a kötet utolsó lapjain, ahol egyúttal kijelölik azokat a további konkrét célokat, amelyeket szeretnének a jövőben megvalósítani. A kötet elolvasása után szívből kívánhatjuk nekik, hogy mindezeket a célokat ériék el, folytassák értékes munkájukat a korábbi évekhez hasonló sikerrel, eredményességgel.

A biblioterápia közelről : „a szentendrei modell” / szerk. Bartos Éva. –
Budapest : Pont Kiadó, cop. 2020. – 144 p. : ill ; 23 cm

Pogány György

Eszterházy Károly kulturális hagyatéka

A magyar katolikus egyház tizennyolcadik századi története nem nélkülözi a nagy formátumú, nemcsak a vallási megújulást, de az egész nemzetet szolgáló intézményeket alapító főpapokat; elég, ha *Klimó Györgyre*, *Batthyány Ignácra*, *Patachich Ádámra* gondolunk. Közülük is kiemelkedik *Eszterházy Károly* (1725–1799) egri püspök. Csaknem négy évtizeden keresztül állt az egyházmegye élén – sem előtte, sem utána nem töltött ennyi időt más egyházfejedelem ebben a tisztségben –, működése még ma, több mint kétszáz esztendővel halála után is meghatározza a város és a régió életét, hiszen Heves vármegye főispánjaként is sokat tett tágabb környezete felvirágoztatásáért. Értelemszerűen elsősorban a római katolikus egyházi megújulást szolgálta, de intézkedései, alapításai átfogták a korabeli élet valamennyi szegmensét, építkezései pedig máig hatóan fémjelzik püspöki székhelye arculatát.

Életművének feltárására, megóvására 2014-ben az Egri Hittudományi Főiskola és az Eszterházy Károly Főiskola – 2016 óta egyetem – *Esterhaszjanum Tudományos Kutatócsoport* néven munkaközösséget alapított, amely céljai elérése érdekében konferenciákat, tudományos tanácskozásokat szervez, valamint kiadói tevékenységet folytat. Az eddig megrendezett konferenciákon elhangzott előadások tanulmányokba szerkesztett változatát tartalmazza a *Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspökök szellemi és épített örökségéről* című kötet, amely egyúttal az *Eszterházy Károly egri püspökök és kora* című sorozat indító tomusa. A könyvben tizennyolc szerző tizenöt tanulmánya kapott helyet.

A kötet első közleménye *Bitskey István* tollából származik: *Eszterházy Károly korának katolikus megújulási törekvései*. A tudós szerző írása alapos, a legújabb nemzetközi, főleg német eszme- és egyháztörténeti kutatások eredményeit is felhasználva taglalja a püspök korának egyházi viszonyait, amelyek alapvetően meghatározták Eszterházy személyiségét és magyarázatot adnak törekvései indokaira is. A felvi-

lágosodás nem maradt elszigetelt jelenség a tizennyolcadik században, nemcsak a világi gondolkodókat érintette, hanem nagyhatással volt a kor egyházi megújulási törekvéseire is. Megjelentek „az új tudományos eredményeket kamatoztató”, hit és ráció egyeztetését megkísérlő eszmei áramlatok, mint a tizenhetedik századi janzenizmus, illetve *Ludovico Antonio Muratori* (1672–1750) gondolatai, melyek a magyar főpapság nézeteit is jelentős mértékben befolyásolták. Mint Bitskey István írja, „A kora kereszténység tiszta erkölcsiségét, az askétikus spiritualizmus követelményét, a formalítások túlsúlyától és babonás hiedelmektől megszabadított kegyességi gyakorlatot, a társadalmi szolidaritást és az életvitel pallérozottságát sugalló felfogása Eszterházy Károly mentalitására is félre nem ismerhető hatást gyakorolt”. A nemzetközi szakirodalomban vannak olyan nézetek, miszerint II. József intézkedéseiben korántsem egyházellenességet kellene látni, mert a jozefinizmus reformok révén a modernizálódást jelentette volna, a felvilágosodás racionalizmusának, gyakorlatiasságának hitéleti recepcióját kívánta az uralkodó megvalósítani. A magyar egyház mindenesetre szembekerült ezekkel a törekvésekkel, az észelvű újításokkal és az egyházszervezeti keretek alapvető átalakításával, részben Róma-hűsége, de részben a németesítési tendencia miatt.

Mindezen szellemi hatások és Eszterházy Rómában, a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban folytatott tanulmányai alapozták meg széles körű műveltségét, kivételes intellektuális képességeit, amelyek elvezették az egyetemalapítás gondolatához. Igaz, a kezdeményezés még elődjétől, *Barkóczy Ferentől* származott, de ő esztergomi érsek lett, és az univerzitás alapításának konkrét lépései utódjára maradtak. Eszterházy erőfeszítéseit *Verók Attila* taglalja *Az egyetemépítő Eszterházy Károly* című tanulmányában, meggyőzően bizonyítva, hogy az intézmény működéséhez fűződő elgondolásait a német protestáns felsőoktatásból, a hallei és göttingeni univerzitás tanulmányozásából alakította ki. Eszterházy nagyon fontosnak tartotta a természettudományok oktatását – többek között ezt szolgálta volna az elkészült csillagvizsgáló – és elindította az orvosképzést is, mely néhány éven keresztül működött. Az egyetem pompás épülete elkészült, a nagyszabású tervek azonban a Habsburg uralkodók ellenállásán megtörték, így nem jött létre a tizennyolcadik században Egerben egyetem. Ugyanakkor Verók Attila összegző megállapítása szerint, ha de jure nem is, de facto ő tekinthető az egyetemi gondolat kiteljesítőjének és a korabeli Európában senki más nem áldozott ekkora összeget, mintegy kétmillió forintot felsőoktatási intézmény számára, ezért Eszterházy Károly teljes joggal tekinthető a ma nevét viselő egeri univerzitás alapítójának.

Az irdatlan összeg részben a püspökség bevételeiből származott, de Eszterházy bőségesen áldozott a célra saját vagyonából is. *Fülöp Éva Mária Az Eszterházy-uradalom gazdálkodása a 18. században (Pápa – Ugod – Devecser)* címmel mutatja be a püspököt mint földesurat. Eszterházy a gazdaságirányításban is kiváló képességűnek bizonyult, bár természetesen az uradalom konkrét irányítását megbízottai,

elsősorban *Balogh Ferenc* jószágkormányzó, majd halála után a mindenkori pápai prefektusok látták el.

Eszterházy Károly egyetemalapítási terve ugyan meghiúsult, ám a kapcsolódó, az oktatást segítő és szolgáló intézmények – a csillagvizsgáló, a nyomda és a könyvtár – megkezdték működésüket. A kötet tanulmányainak egy része a bibliotéka különféle gyűjteményegységeit, illetve különleges könyveit tekinti át. *Dinnyés Patrik* írása két egyházi szláv nyelvű Bibliát mutat be: *Erzsébet-Bibliák az Eszterházy-gyűjteményben – Cirill betűs kiadványok az egri Főegyházmegyei Könyvtárban*. Oroszországban 1751-ben, *Erzsébet* cárnő uralkodása alatt látott napvilágot a revidéalt szövegű Szentírás és az utókortól az uralkodónőről kapta nevét a kiadvány. Ezen Szentírás egy 1762-es és 1766-os, negyedik és ötödik kiadása található Egerben. Eszterházy azért gondoskodott szláv nyelvű és cirill betűs nyomtatványok beszerzéséről, mert az egyházmegyében nagy számban éltek görögkatolikus vallású ruszinok, és ezek a könyvek az Egerben tanuló diákok tanulmányait voltak hivatva segíteni. Érdeemes megemlíteni, hogy a püspöki nyomda megpróbált engedélyt szerezni cirill betűs kiadványok nyomtatására, de a hatóságok ehhez nem járultak hozzá.

Részben kapcsolódik az íráshoz *Miskei Antal* közleménye, aki a téka egyik címeliáját ismerteti *Az Egri Egyházmegye papságának liturgikus könyve (1768)* című dolgozatában. A *Rituale Agriense* az egyházmegye plébánosainak készült könyv volt, mely a szentmisén kívüli teendők végzéséhez nyújtott a papoknak támogatást. A kiadvány helyenként négy – latin, magyar, német és „szláv” – nyelvű volt és a tanulmány írójának véleménye szerint a szertartáskönyv a görögkatolikus felekezetű ruszin népesség pasztorációjának segítésére készült.

Csorba Erzsébet, *Nagy Andor* és *Ujfaludi László* jegyzi az *Eszterházy Károly egri püspök könyvtárának csillagászati könyvei* című cikket. Eszterházy meggyőződése volt, hogy korának magas színvonalú egyetemi oktatásához nélkülözhetetlen a csillagászat. Ezért építtette fel a csillagásztornyot és rendeztette be korszerű műszerekkel, alkalmassá téve az asztronómia elméleti és gyakorlati oktatására. Gondoskodott a szükséges szakirodalom beszerzéséről is. A tanulmány a bibliotéka 1800 előtti impresszumú köteteit tekinti át. A könyvek összegyűjtésében és a csillagvizsgáló torony kialakításában egyébként *Hell Miksa*, a korszak nemzetközileg is számon tartott csillagásza támogatta. 1799-ben az asztronómiai kollekció már mintegy 350 kötetet számlált és a tizenhetedik, tizennyolcadik század szinte valamennyi jelentős csillagászati könyvét sikerült a püspöknek megszereznie.

Kiss Gábor írása a bibliotéka egyházi jogi kiadványait tekinti át: *Az egri Főegyházmegyei Könyvtár egyházi jogi állományának vizsgálata a könyvtár alapításától 1899-ig*. Eszterházy püspök a könyvtár alapításával elsősorban a felsősoktatást kívánta szolgálni, ezért a négy fakultás – teológia, jog, bölcselet, orvostudomány – számára arányosan gondoskodott a könyvek beszerzéséről, értelemszerűen ebbe a sorba illeszkedett az egyházjog (kánonjog) szakirodalma is. A szerző 1899-ig

vizsgálja a bibliotéka ezen részét, addig 1541 kötetet számlált az egyházjog. Ha 1800-ig nézzük a számszerű adatokat, mintegy kilencszáz művet találunk, vagyis az állománynak ez a része az, amely elsősorban a püspökhöz köthető. A könyvek túlnyomó többsége latin nyelvű volt – megfelelően a római katolikus egyház hivatalos nyelvének. A szerző összegző megállapítása szerint nem csupán a teológiai szakkönyvtár vonatkozásában, de a teljes állomány tekintetében is jelentősnek mondható, és jól felismerhetően nemcsak a felsőoktatás számára szolgált forrásként, hanem a szentszéki jogszolgáltatás, bírászkodás tekintetében is.

A barokk kor hitéletének jellegzetes grémiumai voltak a vallási társulatok, amelyek a hívek lelki életének elmélyítését szolgálták a rendszeres havi összejövetelekkel és az egyházi ünnepek, főleg az Oltáriszentséghez köthetők közös megéléseivel. *Horváth István* és *Tengeley Adrienn* közös tanulmányban ismerteti meg olvasóival az egyik ilyen testület 1783-as szabályzatát: *Az egri egyházmegyei Oltáriszentség Társulatok 1783-as regulája*.

Hamzók Judit közleménye Eszterházy Károly – ma úgy mondanánk – szociálpolitikai intézkedéseire szolgált adalékokat: *A „gyámoltalanok” örökségének nyomában. Esettanulmány a Nemes Kilián István (1733–1825) egri közgyám ellen indított per tanulságairól*. A dolgozat az árván maradt *Detelli* testvérek gyámjuk ellen indított perét mutatja be. *Detelli Anna Mária* két panaszkérvényben fordult a püspökhöz, sérelmezve Kilián István közgyámi vagyongazdálkodását, és Eszterházy Károly a levelekre írt megjegyzéseiben utasította Eger város tanácsát, hogy a vitás ügyet igazságos módon rendezze. A bemutatott esettanulmány Eger és Eszterházy püspök kapcsolatrendszeréhez nyújt fontos adalékokat és rávilágít arra, hogy mennyire fontosnak tartotta az eseteket, az árvák védelmét.

Eszterházy Károly kiváló művészeti ismeretekkel rendelkező mecénás volt, aki biztos kézzel választotta ki az építkezéseit és nagyvonalú elképzeléseit megvalósítani képes művészeket. Három tanulmány tekinti át a püspök egri mecénatúráját. *Löffler Erzsébet* *Eszterházy Károly püspök és székhelye, Eger városa* című tanulmányában egri építkezéseit ismerteti. Mint megállapítja, „valóban koncepciózusan folytatta székvárosának fejlesztését, építkezéseinek célja egy intézményrendszer megvalósítása volt.” Az általa emeltetett épületek elsősorban a kultúrát és a vallási életet szolgálták, de akadtak szociális célúak vagy a város árvízvédelmét erősítő építkezései is. Nem az öncélú luxust kívánta szolgálni például a püspöki palota építésével, személyében roppant puritán volt, hanem hivatalának, illetve az egyháznak kívánt méltó hajlékot teremteni. Nem egyszerű megrendelő volt, hanem igényes műértő, az általa alkalmazott művészeket személyesen instruálta, és egy-egy templom vagy épületbelső ikonográfiai programját maga alakította ki. Egy tervezett épületet, a székesegyházat azonban nem sikerült felépíttetnie. Tervét ugyan elkészítette, de a kivitelezésben megakadályozta halála, így az egri katedrális utóda, az immár érsekséggé emelt, de területében megkisebbedett egri fő-

egyházmegey élen álló főpap, *Pyrker János László* (1772–1847) emelte *Hild József* (1789–1867) terevei alapján klasszicista stílusban.

Köves-Kárai Petra Eszterházy és az általa legtöbbet foglalkoztatott festőművész, *Johann Lucas Kracker* (1719–1779) kapcsolatát tekinti át *Eszterházy Károly püspök mecénási együttműködése Johann Lucas Kracker festővel* című publikációjában. Kracker az 1750-es években került kapcsolatba magyarországi megrendelőikkel, Eszterházytól 1764-ben kapta első megbízását, a régi székesegyház Mária-kápolnájának és a püspöki palota kápolnájának freskóit festette meg. Kracker 1768-ban házat vásárolt Egerben és családjával együtt ott élt attól kezdve. Az egyházmegey számos templomának oltárképét ő festette. Legkiemelkedőbb alkotása a könyvtár menynyezeti freskója, amely a püspök elgondolásainak megfelelően a tridenti zsinatot ábrázolja. A líceum egyéb helyiségeinek kifestésében megakadályozta halála, de Kracker így is roppant jelentős művészeti életművet hozott létre Egerben, illetve az egyházmegeyében.

Lipp Mónika dolgozata a püspök mecénatúrájának egy másik szegmensét mutatja be: *Eszterházy Károly püspök Szűz Mária iránti tisztelete – műalkotások tükrében*. A barokk korban általánosnak mondható Szűz Mária-kultusz különösen mélyen érintette a püspök lelki életét, a tanulmány azokat a műalkotásokat taglalja, amelyek kifejezik Eszterházynek a Szűzanya iránti tiszteletét. A bemutatott monumentumok között akad festmény, rézmetszet, püspöki mitra (püspöksüveg), szobor, textília – mind-mind tanúsítja elmélyült hitéletét, hiszen a műtárgyak személyes elgondolásainak materializálódott művészeti alkotásai voltak.

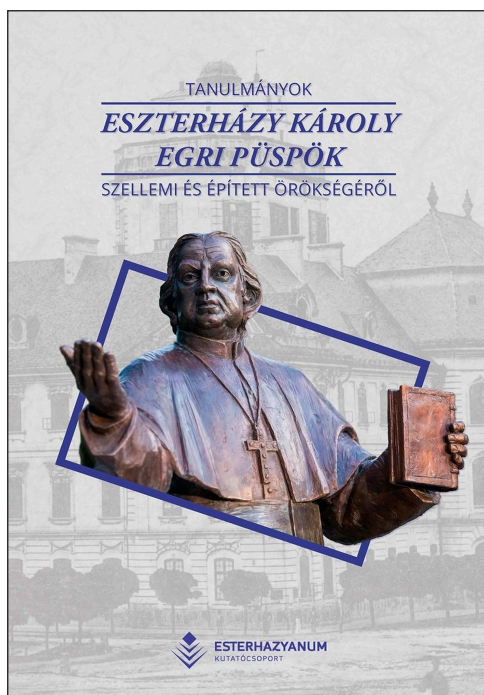
Bartók Béla az egyházfő egri emlékezetét mutatja be *Eszterházy Károly püspök emlékezete Egerben 1925-ben* című tanulmányában. Születése kétszázadik évfordulójára emlékezett abban az esztendőben a város és az érsekség, illetve az egri káptalan. Szomorúan állapította meg egy cikk, hogy „Eger városán kívül vajmi kevesen ismerik már Esterházy püspök nevét, sőt Egerben is sokan vannak, akik nem tudják az Esterházy név jelentőségét”. Ezt próbálta megváltoztatni *Szmmrecsányi Lajos* érsek 1925. május 4-én tartott emlékbeszéde, amelyben elődje érdemeit méltatta. A főpap egyúttal meghirdette a meglehetősen rossz állapotban lévő Líceum felújítását. Nem is kizárólag az idő okozta az épület állagának romlását, hanem a néhány hónappal korábban pusztító földrengés. A helyreállítás befejeztével avatták fel Eszterházy püspök emléktábláját a Líceum épületében. A szerző írásában bemutatja az egyéb egri megemlékezéseket, így a Gárdonyi Géza Társaságét és a cserkészekét. Eszterházy életműve egyébként bizonyos aktuális politikai értelmezésbe illesztve jelent meg a korszakban, a nemzeti kulturális újjászületés nagy alakjaként kezdték láttatni, vagyis a gróf *Klebelsberg Kuno* nevével fémjelzett művelődéspolitikai egyik fontos személyiségének.

Eszterházy püspök mecénási tevékenységének fő helyszíne Eger volt, ugyanakkor mint földbirtokos szorosban kötődött Pápához és a mezőváros szépítését is szívügyének tekintette. A kötetben két tanulmány foglalkozik a püspök pápai

építkezésével, nevezetesen az új, monumentális plébániatemplom felépítésével. Haris Andrea *Eszterházy Károly és pápai parochialis temploma. Építészeti források* című közleményében a plébániatemplom felépítését taglalja a fennmaradt levéltári források segítségével. A *Fellner Jakab* tervei alapján épülő templom a Tatán (szintén Eszterházy-birtok) épült templomot követte, és nagyszabású városrendezési elgondolásokat is végre kellett hajtani. Eszterházy elgondolásának megfelelően a város új főterén épülő templom nem a kastély együttesében kapott helyet, mint a szerző írja: „Pápán a földesúri hatalmat jelképező kastély és a városi plébániatemplom, közelségük ellenére, az építészeti egység megteremtése nélkül épültek fel.” Ha a templom elhelyezése nem is igazán szerencsés, az tény, hogy az építmény monumentális hatást kelt, a hazai barokk legnagyobb plébániatemploma lett, és mint ilyen jól jelképezte Eszterházy főpapi és világi földesúri hatalmát. Ezt szolgálta egyébként a templom belső kialakítása is, amelyet *Hermann István* tanulmánya ismertet egy DVD-melléklettel együtt: *Gróf Esterházy Károly egri püspök magánuradalmának Főtemploma, a pápai Nagytemplom (belső architektúra)*. (Hermann István a kötet többi szerzőjével ellentétben Esterházy névformát használ). A templom freskóit *Franz Anton Maulbertsch* (1724–1796), a barokk korszak jeles osztrák festője készítette 1781 és 1783 között, aki számos magyarországi munkát vállalt; Eszterházy Egerben is foglalkoztatta. A három kupolafreskó, a szegélyképek és a főoltárkép együttesen mondják el *Szent István* vértanú életét. A templom képeinek témája hasonlít a római Sancto Stefano Rotondo templom festményeire; Eszterházy számára ez a római templom nagyon jelentős volt, ugyanis ott szentelték pappá. A főoltáron kapott helyet *Szent István* és *Szent László* király cararai márványból készült szobra, *Philip Jacob Prokop* (1740–1814) alkotásai.

A kötetbe szerkesztett tanulmányok méltó módon tárgyalják Eszterházy püspök sokoldalú, jelentős munkásságát. Az egyes dolgozatokhoz kétnyelvű tartalmi összefoglalás kapcsolódik. Az egyik nyelv angol vagy német, a másik – minden esetben – szlovák, aminek az az oka, hogy a kutatócsoport az elmúlt években szoros együttműködést alakított ki az egykori semptei Eszterházy-uradalomhoz tartozó Szenc város történeti múzeumával. A kiadvány használatát jelentős mértékben megkönnyíti a személy- és földrajzi nevek mutatója.

Tanulmányok Eszterházy Károly egri püspök szellemi és épített örökségéről / szerk. Dinnyés Patrik, Nagy Andor. – Eger : Líceum Kiadó, 2020. – 260 p. : ill. ; 24 cm + 1 DVD (Eszterházy Károly püspök és kora ; 1.)

Kapcsolódó cikkeink a 42. és 47. oldalakon kezdődnek.

Nemzeti Kulturális Alap